

Historische Kring Maarssen

30e Jaargang no. 3, augustus 2003

CAFE-RESTAURANT

„GEESBERGE“
aan de Vecht
MAARSSSEN

voor al
uw bruiloften en partijen

Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarssen
Telefoon: 0346-561435

RADIO - T.V.

ELECTR. HUISHOUDELIJK

+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP

+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Koetsveld Assurantiën

- * PENSIOENEN
- * HYPOTHEKEN
- * BELEGGEN
- * FINANCIERINGEN
- * LEASEN

Raadhuisstraat 15
3603 AV Maarssen

Telefoon: 0346-561 680/567 757
Telefax: 0346-560 869

Onderdeel van Nico Koetsveld Beheer BV

ReoLine

LINGERIE BEENMODE BADMODE
LANGGRACHT 55 TEL. (0346) 575343 3601 AK MAARSSSEN

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Bestuur: B. Visschedijk, voorzitter, Mevr. M. Tijhuis, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-575222, Mevr. A. Wolters-Dekkers, penningmeester, giro 2907376, J.H.W. van Bommel, H. Blaauw, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. H. Pouderoyen, B. de Ruiter, W. Klever en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84), drs. W. Smits (10-02-94), C.W.P. Bloemendaal (27-02-03).

Erelid: N. van Tricht (10-02-94), Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman (09-02-95), Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002).

Redactie: B. de Ruiter, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman.

Redactie-adres: Mozartlaan 5, 3603 BD Maarssen, tel.: 0346-565471.

Lidmaatschap: De leden bepalen zelf op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering de contributie voor het lopende jaar. Deze bedraagt thans € 12,00 voor leden, € 9,25 voor het tweede en elk volgende lid op hetzelfde adres. Een tweede lidmaatschap, maar dan zonder periodiek is ook mogelijk en kost slechts € 5,50. Leden in het buitenland betalen € 16,00 i.v.m. de verzendkosten.

Het lidmaatschap is per kalenderjaar, opzeggen vóór het einde van het kalenderjaar.

De lidmaatschapsbijdrage dient te worden voldaan d.m.v. de acceptgirokaart (maart/april).

Voor meer informatie en eventueel aanmelden als lid van de Kring kunt u contact opnemen met de ledenadministratie, Mevr. A. Wolters-Dekkers, Mozartlaan 12, 3603 BH Maarssen, tel.: 0346-579940.

Werkgroep archeologie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3608 TB Maarssen, tel.: 0346-562425.

Werkgroep archief/bibliotheek: H. Pouderoyen, Fazantenkamp 576, 3607 DG Maarssen, tel.: 0346-569133.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599.

ISSN: 1384-0967

30e Jaargang no. 3, augustus 2003

Verschijnt 4 x per jaar

Kringnieuws

Open Monumentendag 13 september 2003

De aanstaande Open Monumentendag staat in het teken van de historische boerderij. Daarom zullen er diverse boerderijen toegankelijk zijn, zoals in Oud-Zuilen Van der Vaart aan de Groeneweg en de Slotboerderij aan de Slotlaan. In Tienhoven is aan de Nimmerdorlaan de geitenboerderij van Van der Schaft open. De centrale post op die dag is op Slot Zuilen, dat open is en waar ook het avond- en (begin van de) nachtprogramma zich afspelen. Kijkt u tegen die tijd in de plaatselijke pers voor het precieze programma.

De activiteiten van de Kring in 2003/2004

Het komende jaar hebben we, zoals u van ons gewend bent, een aantal lezingen georganiseerd en nog wat andere activiteiten, waarvan we hopen dat het uw belangstelling trekt. Dit seizoen zullen onze lezingen afwisselend bij de Open Hof of de Merenhoef worden gehouden, dus let u op de locatie, als u een lezing wilt bijwonen!

Dinsdag 30 september 2003 komt Prof Dr P.D. 't Hart in de **Merenhoef** een lezing houden over zaken die in de grote geschiedenis nog wel eens worden vergeten. Hoe leefde de 'gewone man', was er meer sociale controle, meer blauw op straat? Hoe leefde het grauw in overvolle huizen, wat waren de verhoudingen tussen de standen? Plet 't Hart is oud-hoogleraar Utrechtstudies en een bijzondere spreker.

Donderdag 27 november 2003 houdt Bert van der Wal een lezing in de **Open Hof** over de joden in Maarssen. Die hebben geruime tijd een belangrijke rol gespeeld in ons dorp, mede doordat tot de groep joden een aantal zeer rijke mensen behoorde. Waarom kwamen de joden hier wonen, waarom gingen ze weer weg? Wat deden ze hier, hebben ze sporen nagelaten? Daarover zal de spreker van deze avond ons uitgebreid vertellen. Zijn naam zal u niet onbekend voorkomen, want behalve plaatsgenoot is hij al vaker als spreker opgetreden.

Dinsdag 13 januari in de Merenhoef en donderdag 15 januari 2004 in de Open Hof zet Cees Bloemendaal de bekende reeks lezingen voort met twee keer dezelfde lezing over de Schippersgracht en omgeving. Ons dunkt dat deze lezingen geen nadere introductie behoeven.

Donderdag 26 februari 2004 wordt de jaarlijkse **algemene ledenvergadering** gehouden in de **Open Hof**. Voor de pauze wordt het huishoudelijk deel afgehandeld, na de pauze wordt een lezing gehouden over de Hollandse Waterlinie en Maarssen. Wat is hier nog te vinden van de Waterlinie en is er veel verdwenen? Welke functie hadden de dode weermiddelen? En de levende weermiddelen, wat deden die? Met ander woorden, wat deden de soldaten? Er wordt zeker ingegaan op het vaak niet al te plezierige leven van de gewone militair die soms jarenlang gemobiliseerd in de forten zat. De lezing zal worden gehouden door een bekende spreker, en dat is Cees Bloemendaal.

Zaterdag 20 maart 2004 is onze **boekenmarkt** in winkelcentrum **Bisonspoor**. Het afgelopen jaar was de markt een succes en bij het afspreken van de nieuwe markt was de winkeliersvereniging meteen enthousiast. Een verzoek hadden ze wel, of het wat groter kon. De verbouwing van Bisonspoor is achter de rug, dus dat moet kunnen.

Dinsdag 30 maart 2004 in de Merenhoef. Al enige tijd is de Kring bezig met een lezing over de opgravingen in Leidse Rijn. De ene na de andere spectaculaire vondst wordt daar gedaan, op een steenworp afstand van ons verwijderd. Eerst een Romeinse wachttorens, vervolgens een compleet schip met de complete inventaris, daarna nog een groter schip. Wie weet wat er ons nog te wachten staat. Dat wordt allemaal deskundig besproken, want het is gelukt om een van de bij de opgravingen betrokken archeologen te strikken. Dat is Jeroen van der Kamp uit Woerden.

Zaterdag 15 mei 2004 gaat onze excursie naar Gouda, met zijn interessante binnenstad en zijn bijzondere monumenten. In ieder geval brengen we een bezoek aan de kerk met de bekende Goudse Glazen, de grote glas-in-loodramen. Een stadswandeling gaan we ook maken, en zoals altijd is er de mogelijkheid om op eigen houtje de stad te bekijken. T.z.t. hoort u hier meer over.

Zoals gebruikelijk zijn de lezingen voor leden van de Historische Kring Maarssen gratis en betalen niet-leden twee euro entree.

Een Koninklijke onderscheiding voor Arie de Zwart en Cees Bloemendaal

Op 29 april 2003 zijn twee zeer gewaardeerde leden van de Historische Kring Maarssen koninklijk onderscheiden.

Arie de Zwart werd lid in de Orde van Oranje-Nassau vooral vanwege zijn verdiensten voor de Kring en zijn activiteiten voor het vroegere sociaal-cultureel centrum 't Zand. Al ruim 27 jaar is hij bestuurslid van onze vereniging. Hij is vice-voorzitter, maar dat zegt niet alles over de positie die hij inneemt als belangrijke stimulerende factor en als iemand met een goed oog voor menselijke verhoudingen. Veel activiteiten van de Kring vinden hun oorsprong in zijn ideeën. Een lange reeks artikelen heeft hij geschreven voor ons periodiek, vaak stukken die een uitgebreide voorbereiding vereisen..

Cees Bloemendaal kreeg zijn onderscheiding mede omdat hij voor het wekken van interesse voor de historie van Maarssen zo'n belangrijke rol speelt. Hij doet veel archiefonderzoek over de meest uiteenlopende zaken. Dit onderzoek ligt ook aan de basis van zijn befaamde lezingen voor de Kring, zo succesvol dat we naar grotere zalen moesten uitwijken of dezelfde lezing twee keer hielden. Ook hij werd benoemd tot lid in de Orde van Oranje-Nassau.

*Links de heer C.W.P. Bloemendaal, rechts de heer A. de Zwart na de plechtigheid op de stoep van Goudenstein.
foto: P.I. Hatzmann*

Zeer verdiende onderscheidingen, dat zal iedereen beamen die op de hoogte is van het werk van deze twee vooraanstaande Maarssenaren.

Oproep van Chris Baggel

Alweer enige tijd geleden ontvingen wij onderstaande tekst, die wij graag onder uw aandacht willen brengen.

Als lid van de HKM heb ik laatst de ledenvergadering bijgewoond. Ik heb dit gedaan om eens te zien wat voor mensen er zoal lid zijn. Uiteraard zag ik dat de gemiddelde leeftijd van de leden hoger ligt dan de mijne. Ik ben zelf zesentwintig jaar en ik ben er benieuwd naar hoeveel leden onder de dertig zijn. Misschien willen deze mensen reageren om zo gezamenlijk onze interesse voor de historie van Maarssen te delen en eventueel nieuwe jongere leden te werven om het voortbestaan van de Kring te waarborgen.

Wij zijn reuze blij met dit initiatief. Reacties kunt u sturen of doorbellen naar de redactie van de Kring, zie hiervoor het Colofon. Dan zorgen wij voor doorzending.

Scheningen

Wij ontvingen weer diverse dingen van gulle gevers.

Van de heer Van Hal oude foto's, van Mevr. Scratton-'t Hoen uit Nieuw Zeeland familie foto's, door bemiddeling van mevr. Eimers twee heel oude boekjes over onze streek en van de heer B. Markering, een plankje dat tweezijdig van tekst was voorzien dat vrijkwam tijdens verbouwingswerkzaamheden aan zijn huis. Alle gevers worden hartelijk bedankt en wij hopen t.z.t. iets met deze gaven te doen, hetzij in ons periodiek, hetzij in een tentoonstelling in het Museum Maarssen.

Website HKM

U kunt onze geheel vernieuwde website vinden onder www.historischekringmaarsse.nl.

Ria Tijhuis, secretaris

Kring Kroniek

Van de redactie

In ons vorige periodiek is een storende vergissing gemaakt, die wij graag willen corrigeren. Bij het artikel van de heer Dijk zijn op bladzijde 62 twee verkeerde afbeeldingen geplaatst. Bij dit periodiek treft u een herdruk aan van pagina 62 met daarop de goede afbeeldingen, die u desgewenst in uw periodiek van mei 2003 kan bijplakken.

M.H.

Activiteiten van de Kring in het voorjaar van 2003

Op 19 april werd in het winkelcentrum Bisonspoor voor de derde keer een **boekenmarkt** gehouden, georganiseerd door de Historische Kring Maarssen. Het was bijzonder koud bij de vorige boekenmarkt in april 2002, dus hebben we gezocht naar een mogelijkheid voor een overdekte markt. Die vonden we dankzij de medewerking van de winkeliersvereniging Bisonspoor. Allerlei boeken, prenten en ansichtkaarten werden te koop aangeboden, er waren veel bezoekers, er is goed verkocht en buiten was het fris. Een geslaagde markt dus, die dan ook een traditie gaat worden. Zie daarvoor de agenda van komend jaar, elders in dit periodiek.

Zaterdag 24 mei hield de Kring haar jaarlijkse excursie, dit keer naar kasteel 't Nijenhuis in Heino en

Leden van de Kring in Deventer, op de jaarlijkse excursie.

Foto Ria Tijhuis.

naar het oude centrum van Deventer. Eerst met de bus naar de omgeving van Heino, niet ver van Zwolle, voor een koffiestop. Vervolgens naar 't Nijenhuis, waar we door gidsen werden rondgeleid door het kasteel. Fraai antiek met een vleugje moderne kunst en zeer de moeite waard. Dit kasteel is alleen te bezoeken met een groep en op afspraak, dus de mogelijkheid doet zich niet vaak voor. In Deventer was er eerst tijd voor de lunch op eigen gelegenheid. De stadswandeling erna was onder leiding van gidsen van 't Gilde. Deze enthousiaste mensen wisten veel te vertellen over hoe de stad ontstaan was en welke fraaie monumenten er te zien zijn. Als bezoeker van een onbekende plaats ontgaat je toch veel, dan is het goed om gewezen te worden op allerlei bijzonderheden. Tenslotte weer met de bus naar huis. Mede door de goede sfeer, de prima gidsen en het redelijke weer hebben we een mooie excursie achter ons.

Zoals elk jaar staat, **op 7 juni** dit keer, de Historische Kring Maarssen op de Maarssense jaarmarkt, nu al een aantal jaren op een goede plek aan het begin van de Kaatsbaan. Altijd komen een groot aantal geïnteresseerden kijken bij de kraam, die vol ligt met zaken die op de historie van Maarssen betrekking hebben. We verkopen onze spullen en er worden diverse mensen lid van de Kring. De prijsvraag telde veel goede inzenders die wisten dat de plek op de foto het pand van houthandel Van Burik betrof, op de driesprong van Straatweg en Binnenweg. Prijswinnaars, na loting, waren de dames W.G. Verkroost, W.M. Bladt en de heer Menno Kroon.

Ter Meer in 1903 afgebroken

Dit jaar is het precies honderd jaar geleden dat Huize ter Meer werd afgebroken, nadat het kort daarvoor was aangekocht door lieden die niet het oogmerk hadden om het gebouw te redden. De kostbaarheden van het huis werden afzonderlijk verkocht, waaronder een gobelin dat toen zesduizend gulden opbracht. Op de plaats van het huis, de huidige Julianaweg in Maarssen, werden huizen gebouwd. Twee eeuwen had Huize ter Meer gestaan op deze plek, waar ooit het door de Fransen in 1672 definitief verwoeste Slot te Maarssen stond. Dat had een wat langere historie, want het werd in 1083 gebouwd op last van Hemericus van der Meer. De naam van deze stichter werd weer gebruikt bij de naam van het latere huis. Zie ook het artikel van Hein Huisman verderop in dit periodiek.

Van de redactie

Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.
De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur.
U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 oktober 2003.

De Langegracht te Maarssen

deel 15

Afb.1. De bakkersfamilie Van Arkel voor de winkel rond 1900. De dames met een witte schort en de heren met een witte sloof voor. V.l.n.r. de hulp Wil de Mik, Riek van Arkel, mevr. Van Arkel-de Heus, het kleine knechtje (waarschijnlijk één van Menke), bakker Piet van Arkel en een onbekende knecht.

Rechts achter de bakker ziet u nog een kleine uitstalkast, zoals we die nu nog aantreffen in Maarssen bij boekhandel Bouwman.

In het fraai gerestaureerde pand herkent men de voormalige bakkerswinkel van de familie Van Arkel niet meer. Het pand nummer 35 is teruggebracht in de oorspronkelijke stijl van het einde van de 18e eeuw. De verbouwing van bakkerswinkel tot woonhuis vond in 1974 plaats. Het huis heeft een rechthoekige plattegrond en wordt gedekt door grijze pannen. De nok van het dak staat haaks op de weg. De opvallende kroonlijst met triglieven (driegleuf, die bestaat uit dragende blokken met twee volledige gleuven in het midden en telkens een halve aan de buitenkant van het blok) wordt bekroond door een dakkapel met zijvleugels. Als u er eens langsloopt moet u naar boven kijken naar de kroonlijst en tevens letten op de mooie Empire vensters! Het huis is waarlijk een aanwinst voor het aanzien van de Langegracht.

De familie Van Arkel bewoonde het pand ruim honderd jaar.

Op 1 december 1861 staat in het register van de gemeente Maarssen vermeld dat Jacob van Arkel, geboren 8 oktober 1833 te Breukelen St. Pieter, zich op nummer 34 vestigt als bakker. Zijn zoon

**Electr. Brood-, Beschuit- en
Banketbakkerij '38**

J. VAN ARKEL

Langegracht 34 — Maarssen

**Heden 29 Aug. RECLAME van onze
BEKENDE WEESPERMOPPEN**
en andere AMANDELKOEKJES voor
35 CENT PER HALF POND

Vele malen bekroond op verschillende
Bakkerijtentoonstellingen met Goud
en Zilver

Pieter wordt op 14 juli 1872 te Maarssen geboren. Deze zoon volgt Jacob in 1900 op in de zaak. Pieters zoon Johan volgt dan zijn vader weer op in 1914. Voor hem wordt de woonruimte achter de winkel verbouwd. Dat is precies zestig jaar eerder dan de ingrijpende verbouwing in 1974. In 1966 komt er tenslotte een einde aan ruim honderd jaar Bakker Van Arkel op de Langegracht.

In de begin jaren kon de bakker blijkbaar wel een bijverdienste gebruiken, want de inwoners staan keurig bij de gemeente te boek. De eerste was de gepensioneerde kolonel Wortman en een andere bekende was in 1871 Derk Wachter, die directeur was van de gasfabriek aan de Kerkweg, waar nu de gereformeerde kerk staat. In 1897 kwam er echter een einde aan deze inwoning.

Dat bakker Van Arkel een heel goede bakker was, blijkt uit de vele prijzen die hij heeft gewonnen. De meelfabriek 'De Nederlandse Bakkerijen' uit Rotterdam schreef jaarlijks een broodbakwedstrijd uit en Van Arkel won vele malen goud en zilver met zijn broodcreaties. (zie de advertenties). Ook won hij prijzen met zijn zelfgebakken voorstellingen bij de Maarssense etalagewedstrijden. Hij maakte bijvoorbeeld een keer Hans en Grietje en een gevlochten boot van brood, ter gelegenheid van Koninginnedag.

Nadat de familie Van Arkel in 1966 het pand had verlaten, werd het nog door twee andere families bewoond. Zelfs was er dertig jaar geleden 'het Reisbureau van Maarssen' gevestigd. Aan dit alles kwam een einde toen de familie D. Romein, na een grondige verbouwing op 26 augustus 1975 het pand betrok. Zij wonen er nog tot op de dag van vandaag.

Alle illustraties zijn eigendom van de auteur, beide advertenties zijn uit 1938.

Afb.2. De bakkerij in 1966. De etalage is al leeg!

**ELECTR. BROOD-, BESCHUIT- en BANKETBAKKERIJ
J. VAN ARKEL, Langegracht 34, Maarssen '38**

**Vanaf heden wederom verkrijg
baar Van Arkel's
zeer fijne gekruide
AMANDEL-SPECULAAS**

Vele malen bekroond op versch. Bakkerijtentoonstellingen met Goud en Zilver

C.W.P. Bloemendaal

*De molen van de polder Westbroek 1912.
Het huidige molenaarshuis is nog niet gebouwd.*

De molen van de polder Westbroek bestaat 250 jaar

Een periode van vallen en opstaan

Als men in de geschiedenis duikt van een land, een stad of dorp of die van een poldermolen dan kan je uitgaan van verschillende gezichtspunten. We zullen n.a.v. het 250 jarig bestaan van de molen van de Polder Westbroek dit keer uitgaan van de molen zelf, het wel en wee gedurende 250 jaar.

De reden hiervan is, dat destijds de geschiedenis van de molen en haar plaats in de gemeenschap al uitvoerig is beschreven door Drs. W. Smit in dit blad, jaargang 9, nr. 3, 1982.

Een waterprobleem

Op natuurlijke wijze hadden zich in de loop der eeuwen kleiwallen gevormd langs de Vecht die het waterprobleem alleen maar groter maakten. Het gevolg hiervan was dat zich tussen deze kleiwallen en de Utrechtse heuvelrug een gebied had gevormd grotendeels bedekt met moerasbos. Eerst rond het jaar 750 begon men met in te grijpen in deze situatie door het op natuurlijke wijze laten afvloeien van het overtollige water. Tevens nam men op bescheiden wijze maatregelen tot het weer laten onderlopen van het land tijdens hoge waterstanden van de Vecht. Dit op natuurlijke wijze laten afvloeien van het water werd meer en meer bemoeilijkt door het opstuwen van het water van de Zuiderzee. Daarbij kwam dat de Vecht uitmondde in het zuidelijkste deel van deze binnenzee, waarvan het water bij harde noorden wind behoorlijk hoog werd opgestuwd. De Vecht kon dan haar water niet kwijt. Ja sterker nog het kwam regelmatig voor dat tot aan de stad Weesp het zoute zeewater naar binnen werd gedreven.

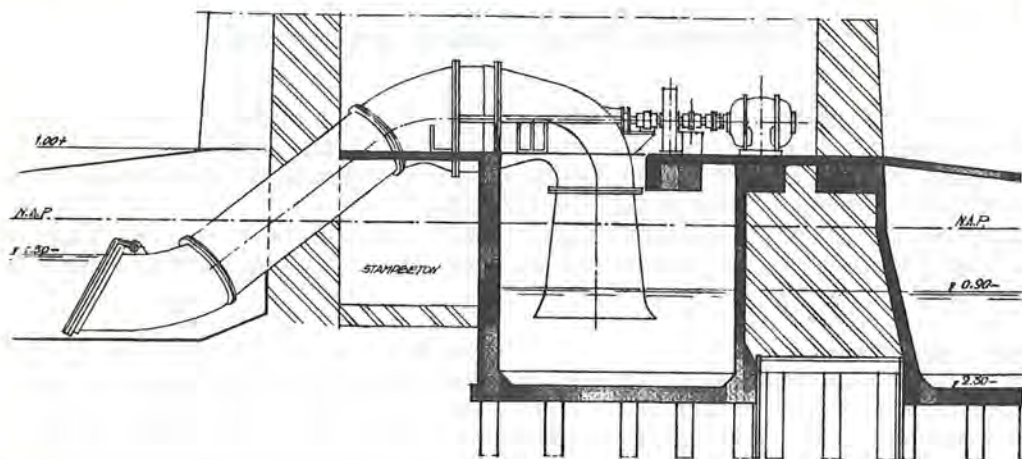
De bouw van de zeesluizen te Muiden bracht hierin al grote verbetering, maar als de sluizen werden gesloten bij hoog water was het met het lozen ook gedaan. Door het steeds verder ontwateren van de polders kreeg men te maken met een voordien volslagen onbekend fenomeen, n.l. het inklinken van het land. Als men voortdurend het land ontdoet van het er in opgenomen water droogt het uit en gelijk een kunststof spons wordt de laag grond die ontwaterd wordt steeds minder dik maar wel compacter. Hoe dikker de veenlaag des te sterker treedt inklinking op. Rond Maarssen was deze veenlaag niet al te dik, het inklinken viel dus wel mee. Maar helaas hebben de diverse polderbesturen concessies verleend

tot het afgraven van de aanwezige turf. Bovendien verleende men nog eens een concessie tot het afsteken van twee spaden diep van de kleilaag die vrij kwam te liggen na het turfsteken. Hiermede daalde het maaiveld ongeveer een meter t.o.v. het Vechtpaai.

Tot 1700 lagen er rond de dorpen Maarssen, Maarsseveen, Zuilen en Westbroek vele kleine poldertjes ieder met zijn eigen duikertje of molen-tje om het water naar de Vecht te laten wegvloeien of voor het wegmalen van overtollig water. Deze poldertjes waren alle ontstaan door de behoefte aan meer grond voor landbouw en veeteelt. Hadden deze poldertjes al moeite om het hemelwater te lozen, het kwelwater afkomstig van de Utrechtse heuvelrug speelde hen ook behoorlijk parten. Het probleem van te veel water zal vooral die gronden erg vochtig hebben gehouden die dicht bij de Utrechtse heuvelrug lagen. Door hun ligging ver van het lozingspunt aan de Vecht duurde het relatief lang voor het water weg was. Is schaalvergroting in onze tijd hoog mode men deed daar vroeger ook al aan. Zo hebben op een goede dag de bestuurders van de poldertjes de koppen bij elkaar gestoken om te praten over het stichten van een grote molen of twee molens van een gebruikelijke grote aan de Vecht. De huidige molen van de Polder Westbroek is dus echt niet de eerste die hier stond, deze werd pas gebouwd in 1753.

Waarom dan zo'n grote molen?

De ontwatering door het op natuurlijke wijze weg laten lopen bij lage waterstanden in de Vecht, was na 1500 bijna onmogelijk geworden. Vooral de gebieden, gelegen dicht bij de Utrechtse Heuvelrug hadden met dit probleem te maken.

DOORSNEDE A-B.

Afb. 1.

Water, dat kan wegvloeiën komt verder van het lozingspunt gelegen maar relatief traag op gang, met als gevolg dat gedurende de lozingsperiode in de gebieden ver van de Vecht gelegen, maar slecht hun water kwijtraakten. Wellicht heeft men toen al een afwateringstocht gegraven, wat later de Nedereindsevaart zou worden. Dat ook dit weinig hielp, blijkt wel uit het feit, dat men reeds voor 1650 een molen in gebruik had om het water na de natuurlijk afvloeiing, toch uit de polder te verwijderen. Het zal dus een niet al te grote molen geweest zijn en wellicht een molen van het type, zoals er nu nog staat t.b.v. de Polder Buitenweg. In 1672 wordt deze molen al gerepareerd, zoals blijkt uit een rekening van molenmaker Anthon Houtma.

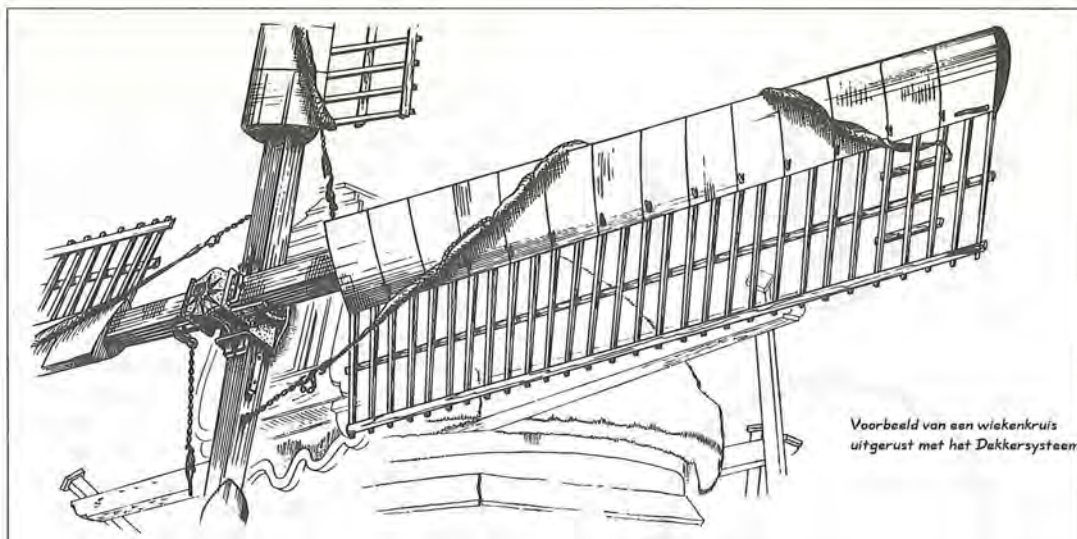
De huidige molen.

Om de ontwatering geheel met een molen te doen geschieden, heeft men een grotere of meer molens nodig. Maar meer molens vragen om meer molenaars en hebben ook meer onderhoud nodig. Op basis hiervan heeft men wellicht gekozen voor één molen met een grotere capaciteit. De vraag is dan, hoe groot moet zo'n molen wel worden? Een polderbestuur richt zich dan tot een molenbouwer. Deze stelt als eerste en enige vraag aan het polderbestuur: 'Wat is

het waterbezwaar?'. Onder waterbezwaar wordt verstaan, de gemiddelde hoeveelheid water, die de nieuw te bouwen molen per jaar moet verzetten. Uit de ervaring, opgedaan in de loop der jaren, wist de molenbouwer hoe groot het waterverzet diende te zijn en hiermee was dan de grootte van de molen bepaald.

In 1752 zal de molenbouwer tot de slotsom zijn gekomen dat het een molen zou moeten worden van een grootte die in die tijd nog niet veel, of in het geheel niet, was gebouwd. Het vermogen van een molen wordt uiteindelijk bepaald door de omvang van het windvangende oppervlak, dus de afmeting van het wiekenkruis. Als men dan bedenkt, dat in die tijd molens met een gevlucht van 20 á 22 meter al tot de grote molens werden gerekend, zal de molenbouwer wel even achter de oren hebben gekrabbd toen hij tot de conclusie kwam, dat er een molen diende te komen met een gevlucht van 28 meter.

De molenbouwer, die uiteindelijk het werk gegund werd, was niet de eerste de beste. Het werden de Gebroeders Hijmen en Johannes van Zijl uit Lexmond. Dit waren de molenbouwers, die ook debet zijn aan het schrijven en tekenen van het standaardwerk uit de 18e Eeuw, 'Het Groot Algemeen Moolenboek', uitgegeven in 1701 door Petrus Schenk te Amsterdam.

Voorbeeld van een wiekenkruis
uitgerust met het Dekkersysteem

Afb. 2.

De Gebroeders van Zijl berekenden dus een wieklengte van 28 meter, ofwel 74 voet van 37,67 cm per voet. Voor de molenbouwer zijn dan direct een aantal belangrijke maten van de te bouwen molen bekend, en wel de volgende:

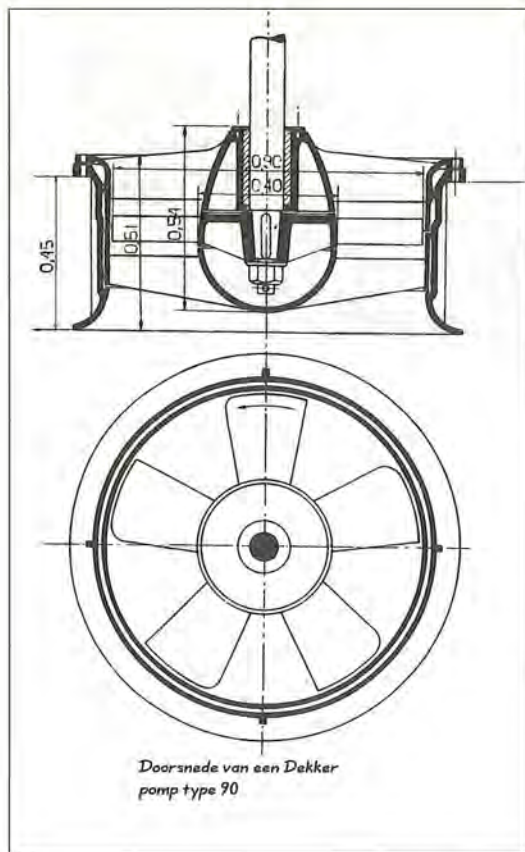
- a. Het gevlucht 28 meter
 - b. De hoogte, waarop de bovenas dan dient te liggen = $28 : 2 + 37 \text{ cm} = 14,37 \text{ meter}$
 - c. De lengte van de lange spruit = 7 meter, de helft van de gevluchtlengte
 - d. De lengte van de korte spruit = 3,5 meter de helft van de langespruit
- De hoogte van de molenromp = $14,37 - 1 = 13,37 \text{ meter}$
- De diameter en breedte van het scheprad = $6,10 \times 0,50$

Aan dit alles hing natuurlijk een prijskaartje, dat bij het Polderbestuur zal zijn ingediend. De prijs van de molen zal de bestuurderen wel even hebben doen slikken want deze zal voor die tijd behoorlijk hoog geweest zijn. In verband met het nemen van het besluit hoe te handelen, worden de Ingelanden ter vergadering geroepen om een beslissing te nemen. In de convocatie voor deze vergadering wordt zelfs nog de keuze voorgelegd tot het bouwen van twee of één molen. Het getuigt van wijsheid dat uiteindelijk werd gekozen voor één molen, ondanks de uitzonderlijke afmeting voor die tijd. De kosten bedroegen destijds 2000 goudguldens, een mega-investering. Men besloot definitief over te

gaan tot de bouw, wel werd polder Buitenweg buiten de bemaling gehouden. De molen, althans het karkas, werd te Lexmond op de molenwerf vervaardigd en weer uit elkaar gehaald. Hierna vond per schip het vervoer naar Maarssen plaats en werd de molen op de molenwerf definitief in elkaar gezet en afgewerkt. Deze werkwijze is nog terug te vinden doordat zich de paringskenmerken in Romeinse cijfers op alle hoofdverbindingen van de achtkantstijlen, bintbalken en korbelen bevinden. Uit de huismerken, aangebracht in diverse balken, blijkt dat de molenmakersknechten ook trots waren op het feit dat men mee kon bouwen aan deze molen.

De verplaatsing

Maar na het gereedkomen kreeg de molen niet veel rust, want om begrijpelijke redenen dwongen diverse mensen aan op verplaatsing. De grote molen maakte wellicht toch een veront- rustende indruk als men hem over het pad langs de Vecht diende te passeren. Ook zullen de klachten wel gekomen zijn van de diverse beurtschippers en schippers van de trekschuiten. De trekschuiten worden getrokken door paarden op het jaagpad en deze dieren zijn nogal kopschuw voor de rondmaaiende wieken en weigeren vervolgens verder te gaan. De molenaar was weliswaar verplicht om in zo'n geval de molen stil te zetten, maar het is uiteindelijk een

Afb. 3.

vervelende zaak voor zowel de schippers als de molenaar. Ten gevolge van dit alles diende de molen in 1753 verplaatst te worden over een afstand van 70 meter vanaf de Vecht. De nieuwe standplaats zou de definitieve worden, want hij staat er nu nog. En dat er gemalen werd, blijkt uit het feit dat men in de eerste periode van 50 jaar een drietal nieuwe houten roeden nodig had. Houten roeden gingen zo'n 15 tot 20 jaar mee en dienden dan vervangen te worden of werden bij zwaar weer afgemalen. Dit laatste betekent dat ze spontaan onder invloed van de zware winddruk afnapten. Voor een nieuwe roe betaalde men destijds f 275,- en de oude roe of restanten bracht nog zo'n f 60,- op.

Dan breekt er een tijd aan van relatieve rust rond de molen, afgezien van het jaarlijks onderhoud. Rond de eeuwwisseling 1800/1900 kwamen er problemen; de molen kon het peil in de polder niet naar behoren handhaven. Deels was dit te

wijten aan een peilverlaging naar een niveau waarvoor de molen niet gebouwd was. Door deze peilverlaging verwerkte de molen per 100 omwentelingen van het schepblad minder water, daar de vulling van het schepblad gelijk met het polderpeil was verminderd. Er werd nog een tiental jaren met de molen gemalen, zo goed en zo kwaad als het ging.

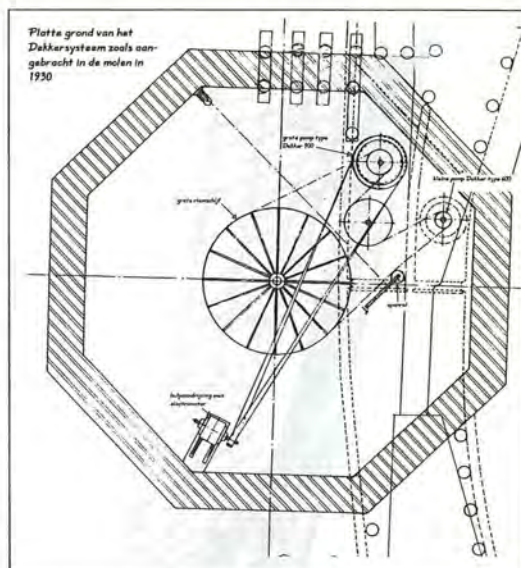
De bovenas geeft problemen.

In 1867 waarschuwde de molenaar het Polderbestuur dat hij de houten bovenas niet meer vertrouwde. Omdat in den lande meer en meer gietijzeren assen werden toegepast informeerde men naar de kosten. De prijs van een ijzeren as bleek f 150,- tot f 200,- hoger dan van een houten as. De molenaar inspecteerde de houten as en deelde mee dat vervanging nog niet nodig was. Leuk is te weten, dat anno 2003 molenaars nog steeds bedenkelijk kijken als men voorstelt een houten onderdeel te vervangen door een metalen exemplaar. Dat verklaarde dat ondanks het oordeel van de molenaar de as nog best gebruikt kon worden, twee jaar later toch dringend aan vervanging toe was. Het Polderbestuur stond voor een dilemma: weer een houten as of een gietijzeren as. Het geluk was echter met het bestuur want er was een ijzeren as te koop voor f 325,-, compleet met alle bijbehorende onderdelen! Deze as was overbodig geworden door de sloop van de Kamerikse molen. De prijs was zeer aantrekkelijk en het Bestuur trok direct op naar Kamerik om de as te inspecteren. Qua lengte en zwaarte was het geheel als gemaakt voor de molen van Polder Westbroek, men besloot dan ook, staande bij de as, tot aankoop. Met de bijkomende kosten van vervoer, een nieuwe windpeluw, penbalk en verzwaring van de voeghouten was men voor welgeteld f 900,- weer klaar.

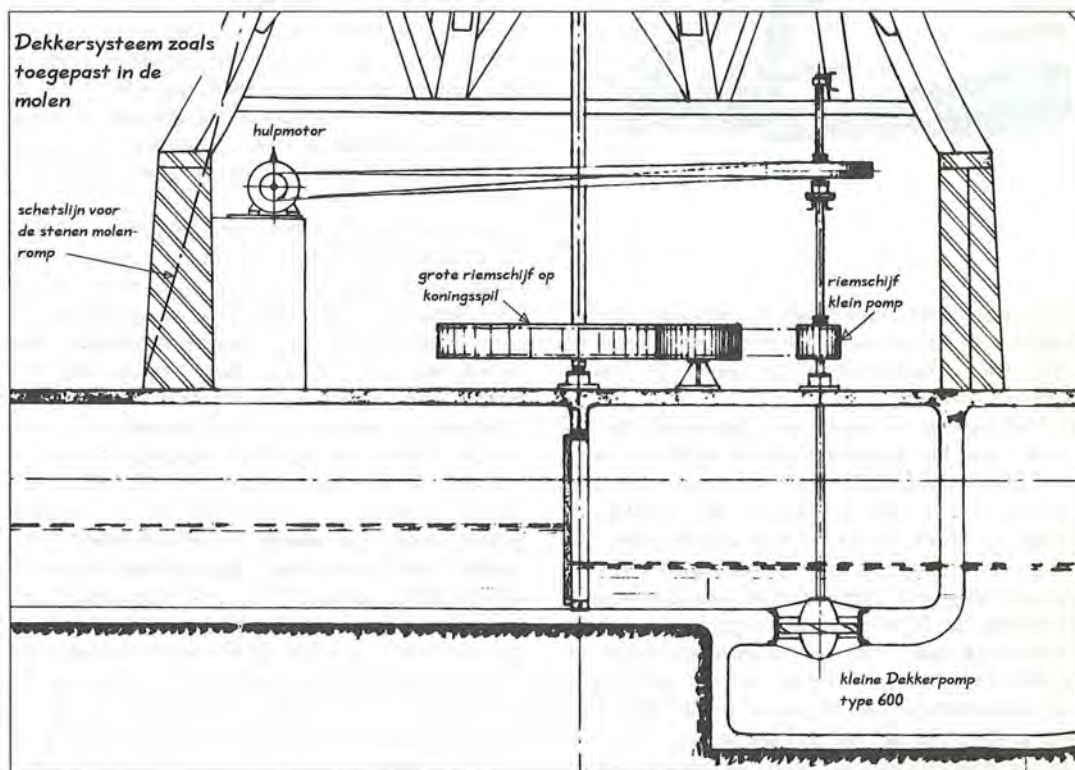
Toch was men na enkele jaren weer niet tevreden, waardoor in 1882 het definitieve einde dreigde van de molen. De gezamenlijke polderbesturen van de polders ten oosten van de Vecht vergaderden om tezamen t.b.v. de bemaling een stoomgemaal te bouwen. Dit gemaal zou moeten komen nabij Fort De Klop. De kosten voor de bouw waren f 35.000,— en voor jaarlijks onderhoud f 3400,-. Dit deed diverse polderbestuurders kennelijk schrikken, want na deze vergadering werd er nimmer meer iets over gehoord.

Roede en scheprad problemen.

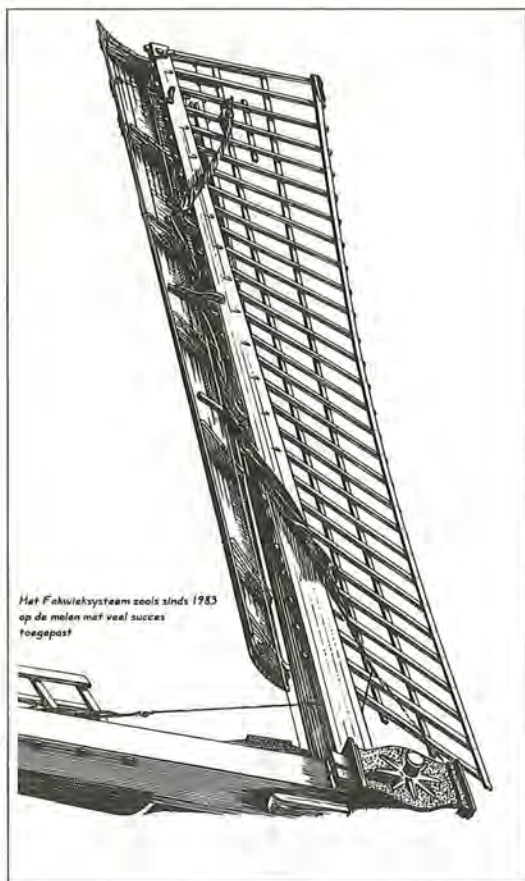
In 1883 was men het steeds terugkerend probleem met de houten roeden zat en trad het metalen tijdperk voor de molen in. Hieronder wordt verstaan dat zwaar belaste onderdelen niet langer van hout worden vervaardigd, maar van metaal. Het Polderbestuur gaat dan ook over tot het bestellen van een geklonken metalen roede-balk, lang 96 voet, bij de firma Pott te Elshout/Kinderdijk. Deze wordt geleverd voor welgeteld f 545,- met 10 jaar garantie en kosteloos transport, voor zover het schip vaart. Ook het helemaal uit eerste klas eikenhout vervaardigde scheprad vertoonde tekenen van slijtage, zodat vervanging zonder meer nodig werd. Besloten werd tot het aanbrengen van een nieuw, eveneens metalen scheprad en een gietijzeren wateras. Totaalkosten f 1390,-. De leverancier wordt H. Zimmerman & Zonen te Amsterdam. Dit scheprad heeft trouw zijn taak vervuld tot 1930 toen het t.b.v. modernisering van de molen werd verwijderd, doch hierover later. In hetzelfde jaar werden ook een nieuwe

Afb. 4.

Afb. 5.

Afb. 6.

lange spruitbalk, staartbalk en schoren aangebracht. De molen was hiermee weer voor de volle 100% betrouwbaar en werd tot malen geschikt verklaard.

In 1890 waren er weer wat gebreken aan de molen, wat die gebreken waren wordt niet vermeld. Bijna zeker is één van de te vervangen delen de 'baard' van de molen met daarop de stichtingsdatum 1753 en het wapen van de heren van Zuilen. Op de nieuwe baard werd nu tevens het jaartal 1890 vermeld wat bijna zeker aangeeft, dat in dat jaar de baard is vervangen. Een andere reden voor dit nieuwe jaartal is in de boeken niet terug te vinden. Met de vervanging van de laatste gekraakte houten roe in 1895 door een metalen is nu het gehele wiekenkruis van metaal, met uitzondering van het hekwerk en de voorzoom.

In 1911, om precies te zijn op 9 juni, komt het

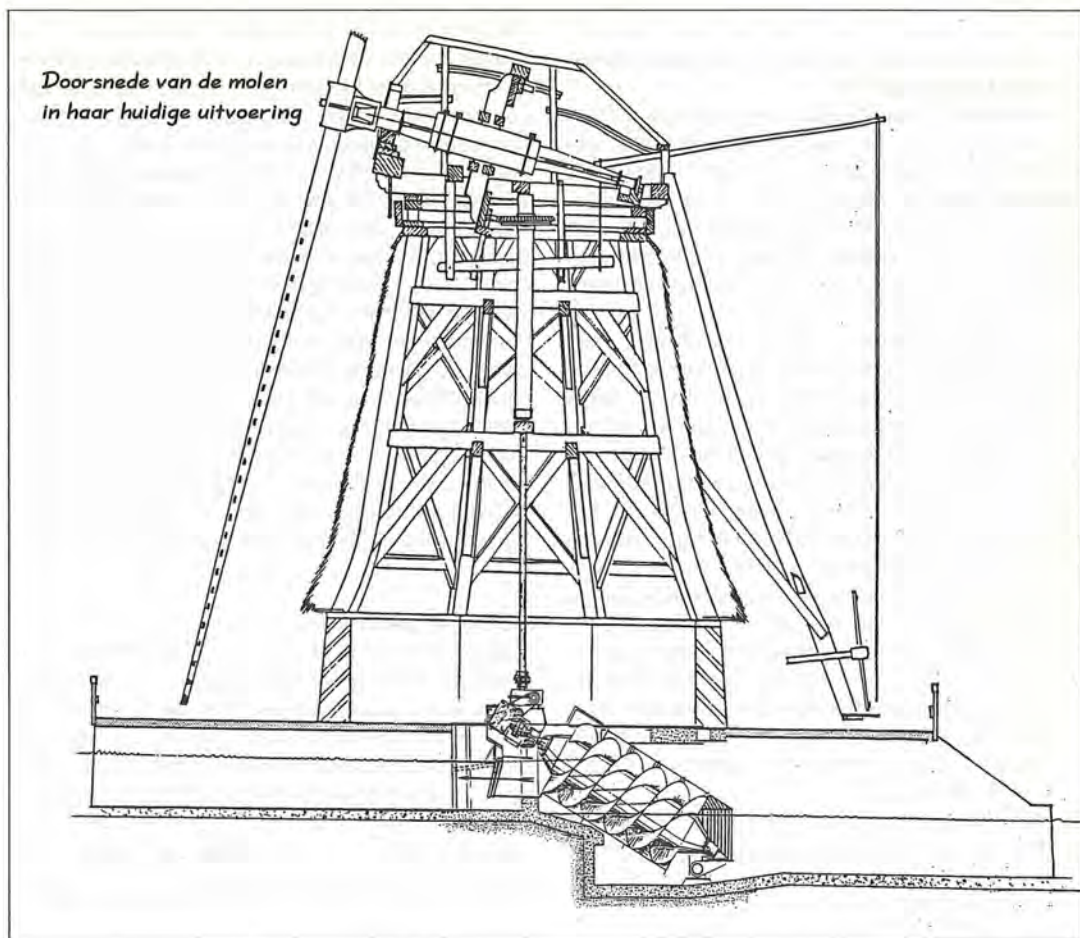
Polderbestuur bij elkaar om de steeds toeneemende problemen met de capaciteit van de molen te bespreken. Er wordt gesproken over het weg doen van de molen en het vervangen door een dieselmemaal of het plaatsen van een hulpgemaal. Gelukkig wordt tot het laatste besloten.

Rampspoed in Westbroek.

Toen raakte de molen betrokken bij de ramp met de molen van polder 't Hart. Op 7 april 1912 werd het complete wiekenkruis van deze molen gerukt. De polderbestuurders van polder 't Hart en de Kerkeindse polder richtten een verzoek aan het polderbestuur van polder Westbroek om voorlopig een duiker te mogen aanbrengen voor lozing van hun water naar de molen van polder Westbroek. Na herstel zou deze duiker weer gesloten worden. Helaas, het zat de besturen van Polder 't Hart niet erg mee, want in 1913 brandde die molen compleet af.

Het probleem is, wat nu? De oplossing werd water blijven lozen op de polder Westbroek en het plaatsen van een dieselmemaal naast de molen bij de Vecht. Hiervoor viel de keuze op een één cilinder Kromhout motor die geplaatst werd in een geheel nieuw te plaatsen gebouwtje dat er nu nog staat. Het gevelsteentje getuigt van deze oplossing. Helaas is deze prachtige en unieke motor onder slopershanden gevallen en verdwenen.

Dan wordt in 1914 het molenaarsgezin getroffen door het afbranden van het molenaarshuis bij de molen. Voor welgeteld f 2100.- wordt een nieuw huis gebouwd met huiskamer, woonkeuken en twee slaapkamers op de eerste verdieping. Het betrof hier een molenaarswoning van een typisch Utrechts model. De plaats waar het wordt gebouwd is echter achteraf beslist een verkeerde keuze van het Polderbestuur. Was de afgebrande woning slechts voorzien van een woonkeuken en slaapkamer op de begane grond, zoals de kleine molenaarswoning bij molen Polder Buitenweg, dit huis werd welgeteld vier meter hoger en precies ten zuidwesten van de molen geplaatst. Het zuidwesten is nu juist die windrichting, waar doorgaans de beste en meest voorkomende maalwind vandaan komt. Het gevolg was veel windbelemmering en geweldig slaan van de zeilen op het end, dat de grond passeert. De molen heeft er heden ten dage nog last van en wellicht een vermogenverlies van zo'n 15%.

Afb. 7.

Dan blijft het rustig rond de molen, afgezien van wat perikelen met betrekking tot het schilderen van molenhuis en de molen zelf.

Uiteindelijk bleek de molen toch het werk niet tot volle tevredenheid aan te kunnen, door al die extra belasting kwam hij gewoon capaciteit te kort. Er wordt druk overlegd want men wil niet over één nacht ijs gaan met betrekking tot de te nemen maatregelen. Uit de diverse verslagen blijkt duidelijk, dat het polderbestuur toch wel enige emotionele binding heeft met de molen. Het allereerste voorstel was het bouwen van een nieuw elektrisch gemaal. Adviesbureau Mabeg maakte een plan en diende dit in. (afb. 1).

Het Bestuur vraagt na ontvangst van het plan of e.e.a. niet zó uitgevoerd kan worden dat de molen toch een rol kan spelen bij het bemalen

van de polder. De verbouwingskosten tot gecombineerde elektrisch- en wind bemaling komen op f 7000,—. Een geheel nieuw te bouwen elektrisch gemaal wordt namelijk te kostbaar voor de polder. Naar alle waarschijnlijkheid ziet het adviesbureau af van verdere bemiddeling want er gebeurt verder niets.

Verdekkeren wordt het devies.

Om een oordeel te laten vellen door een onafhankelijke instantie wendde men zich tot de kersverse vereniging De Hollandsche Molen, een vereniging tot behoud van molens in Nederland. Het gevolg hiervan was dat deze vereniging verwees naar de molen van polder Waardenburg in Gelderland die gemoderniseerd was volgens het systeem Dekker. Men oriënteerde zich ter

plaatse en bezocht ook nog de molen in Benthuizen Zuid-Holland, die eveneens was uitgerust met het Dekker-systeem.

Het voltallige polderbestuur vergaderde in 1929 in het bijzijn van de heer Hollaar, iemand van Provinciale Waterstaat en de heer Dekker, de molenmaker-constructeur van het naar hem genoemde systeem. Besloten wordt tot het verbouwen van de molen volgens het Dekker-systeem, gecombineerd met een elektrische hulpmotor van 30 PK.

Van Gedeputeerde Staten verkreeg men toestemming tot verbouwing, waarvan de kosten f 20.000,- bedroegen. De heer Dekker deed enkele voorstellen, waarvan één was het vervangen van het houten achtkant door een ronde stenen molenromp, aangepast op de huidige kap van de molen. Dit voorstel vond het polderbestuur gelukkig wat al te rigouzeus en men besloot tot behoud van de molen in haar huidige achtkante vorm. Wel besloot men tot het in de molenwereld genoemde 'verdekken'.

Wat houdt dit systeem Dekker (fig.4) dan wel in:

1. Het wordt het wienenkruis ontdaan van de oude houten windborden, die vervangen worden door stroomlijnprofielen, gelijk vliegtuigvleugels. Deze stroomlijn omvat de gehele roe, zie afbeelding 2.
2. Het schepblad wordt vervangen door twee of drie waaierpompen. De aandrijving geschiedt met brede aandrijfriemen vanaf de koningsspil. (afb.3 en 4)
3. Het arduinstenen bovenaslager wordt vervangen door een gietijzeren lagerstoel met metalen rollen

De overbrenging van de draaiende beweging van de bovenas wordt sneller gemaakt i.v.m. het benodigde toerental van de pompen.

Tot slot vervallen de kruipalen waarmee de molen op de wind wordt gezet. Deze kruipalen worden vervangen door een zware betonnen ring met daarin vastgegoten zware metalen krammen.

Een behoorlijk ingrijpende verbouwing dus, met de verwachting dat hiermee de problemen zijn opgelost.

De gehele verbouwing was klaar net voor het begin van het nieuwe maalseizoen, herfst 1930. De molen werd toen met veel tamtam in bedrijf gesteld door Ir.A.Mussert die destijds nog Hoofdingenieur was van de Provinciale Waterstaat. (foto.1930)

Wellicht door het vele zware maalwerk in 1940 om de in de meidagen geïnundeerde polders weer droog te krijgen, zijn de pompen na tien jaar aan herstel toe. Begrootte kosten f 600,-. De reparatiekosten vielen echter behoorlijk veel hoger uit, namelijk f 1480,-. Door het ontbreken van de juiste materialen en het voortdurend er af lopen van de drijfriemen was er schade ontstaan, kosten van een nieuwe riem bedroegen f 230,-. Deze 'nieuwe' drijfriem was echter van nog slechtere kwaliteit, daar in de oorlog ook voor deze riem niet het juiste materiaal voorhanden was. Bij nadere beschouwing van deze riem na de oorlog bleek deze gemaakt te zijn van op elkaar gelijkde stroken linoleum !!. Het wegmalen van het inundatiewater herhaalde zich weer in de meidagen van 1945. De molenaar ontving een extra beloning van f 288,- van het bureau Genie voor het vele werk dat hij had verricht.

De askop gescheurd.

Bij een controle door de molenmaker tijdens een jaarlijkse inspectie moest deze constateren dat de askop ter weerszijden van de binnenroede over een lengte van 15 cm gescheurd was. De oorzaak is altijd een mysterie gebleven. Er werd een zware strop om de askop gelegd om erger te voorkomen. Ondanks deze reparatie vonden de molenmaker en ook het Polderbestuur het niet meer verantwoord om met de molen verder te malen. Leuk is om te constateren dat deze toestand nog steeds zo is en de molen zonder noemenswaardige problemen sinds 1983 inmiddels zo'n 3.500.000 omwentelingen heeft gemaakt en dat niet altijd bij rustig weer.

Het definitieve einde?

Zo sukkelde men verder tot in 1947 de molen definitief werd stilgezet en vervangen door het in de molen plaatsen van een tweedehandse dieselmotor afkomstig uit een afgedankte motor-torpedoboot van de Nederlandse Marine. Door de scheuren in de askop moest de dieselmotor het in het vervolg alleen doen. Het gevolg was dat door overmatige slijtage deze motor regelmatig te heet werd. De molenaar moest als gevolg daarvan voortaan met tegenover elkaar staande geopende molendeuren proberen de zaak wat koeler te houden. Een afdoende maatregel was dit echter niet. De dieselmotor deed ondanks dit alles toch haar werk tot ook deze in 1971 overbodig werd na het gereedkomen van

Afb 8. De molen draait proef na in gebruik stellen door Ir. A. Mussert, destijds Hoofd Ingenieur van Provinciale Waterstaat Utrecht.

het Van Eijkgemaal.

De status van monument.

Ondanks dat de molen zelf niet meer in gebruik was werd de inmiddels sterk verwaarloosde molen in 1963 door Monumentenzorg uitwendig gerestaureerd. Het inmiddels verguisde Dekker-systeem werd van de wieken gesloopt en vervangen door het zogenaamde Oudhollandse systeem. De molen werd na deze restauratie nog maar een enkele keer in bedrijf gesteld. Dit had tot gevolg dat de toestand weer snel achteruit ging.

Ze is niet dood ze leeft!

De laatste ingrijpende gebeurtenis in 1982/83 was het op last van Rijkswaterstaat weer in bedrijf brengen van de molen als noodgemaal. Dit gebeurde op basis van de zogenaamde B.W.O.-wet. Deze wet voorzag met het oog op

de koude oorlog in het zeker stellen van bemalingscapaciteit met behulp van windkracht als door oorlogshandelingen de gemalen zouden uitvallen. De restauratie, en het weer bedrijfsvaardig maken, vroeg een bedrag van f 750.000,- waarvoor dan ook behoorlijke ingrepen plaats vonden. Het gehele wiekenkruis werd vernieuwd en voorzien van het zeer succesvolle naoorlogse nieuwe wiek-systeem van de heer Fauël. Dit systeem staat bekend als het fokwieksysteem. Hiermee kreeg de molen een behoorlijk trekvermogen, vooral bij zwakke wind. Inwendig werden de Dekker-pompen vervangen door een vijzel met een diameter van 2 meter en een lengte van 6 meter. De schroefgang is driefvoudig met een lengte van 3,60 meter. (Fig.7) Op vol vermogen malende verzet de molen nu ongeveer vier kubieke meter water per omwenteling van het wiekenkruis en heeft hiermede, bij behoorlijke windkracht, een grotere

capaciteit dan het Van Eykgemaal. E.e.a. wordt aangedreven doormiddel van een tweetal tandwielkasten die onderling zijn gekoppeld met 6 zware V- snaren. Alle voorgaande problemen zijn hiermee schijnbaar verholpen daar de molen nu sinds 1983 tot volle tevredenheid van de eigenaar Stichting De Utrechtse Molens, het Waterschap en niet te vergeten de molenaar, zijn werk storgenvrij doet. (fig. 8)

De koningsspil gebroken.

De laatste calamiteit die plaats vond was het breken van de koppeling in de koningsspil. Dit was een gevolg van een kapitale constructie fout. De koningsspil was n.l. in 1930 gedeeltelijk vervangen door een stalen as. Tussen deze stalen as en het restant van de oude houten koningsspil was een starre verbinding aangebracht. De kap van de molen schuift echter bij het op de windzetten zo'n 12 cm heen en weer, wat tot gevolg heeft dat de starre verbinding sinds 1930 altijd onder een zekere buigspanning

heeft moeten functioneren. Dat is jaren goed gegaan tot hij in 1985 tijdens het malen geruisloos afknapte. Dat e.e.a. had plaats gevonden werd geconstateerd aan de hand van het feit dat de molen wel draaide, maar de vijzel plotseling stil stond. De molenaar rende naar boven en zag tot zijn schrik dat het 1200 kilo wegende houten deel van de as rondtolde op de top van de geknapte as. Het houten deel dreigde daardoor als een speer door de molenvloeren te schieten dus spoed was vereist. Na een harde schreeuw van de molenaar zette de leerling molenaar de molen voorbeeldig stil en kon een ieder verlicht ademhalen.

Nu maalt de molen, na herstel, al weer jaren zonder enige storing en we hopen voor de gemeenschap van Maarssen dat hij het nog ontelbare jaren zal volhouden.

G.J. Pouw

Illustraties eigendom van de auteur.

Gravure Ridderhofstad Huis Ter Meer.

Van Het Museum Maarssen (3)

Vanuit een bezoek aan het museum kent u wellicht de gravure van de Ridderhofstad Huis Ter Meer, een afbeelding die rond 1740 gemaakt is door Hendrik de Leth en die in vogelvlucht het dorp Maarssen en de Vecht toont, met Huis Ter Meer als centraal punt. Zie de illustratie bij dit artikel. Dit buitenhuis naar Frans voorbeeld werd gebouwd voor Vincent Maximiliaan van Lockhorst, op de plek waar hij in 1702 in familiale lijn de ruïne van het vroegere slot te Maarssen had geërfd. Hendrik de Leth heeft vanuit een denkbeeldige luchtballon een indrukwekkend gezicht op het dorp Maarssen en de verre omgeving weergegeven. Naast de Vecht ziet men het huis, omringd door een uitgebreid geheel van tuinen en bosschages. Een waar lustoord voor bewoners en bezoekers, waarvoor kosten noch moeite zijn gespaard. De bouw van het huis, die ongeveer 3 jaar in beslag nam, heeft inclusief de aanleg van de tuinen een vermogen gekost. Volgens de berichten heeft alleen al de tuinaanleg destijds zo'n 250.000 Euro gekost. Het gerucht gaat dat de tuinen zo wijds en niet helemaal naar waarheid werden afgebeeld zoals u zelf kunt zien, omdat de prent moest worden meegenomen naar Engeland naar de aanstaande schoonfamilie van de dochter van Van Lockhorst om een goede indruk te maken.

Hendrik de Leth laat op zijn prent een groot aantal figuren op een mooie zomerdag door het park flaneren. Als u de moeite neemt eens rustig te kijken, kunt u zien dat er allerlei activiteiten gaande zijn. Zo wordt er op de Vecht gevist, dames en heren staan op de aanlegsteiger te wachten om te gaan spelevaren, terwijl op verschillende plekken in de tuin argeloze wandelaars worden verrast door plotseling opspringende waterstralen (de zogenaamde bedriegertjes). Her en der zijn fraaie vijvers en fonteinën aangelegd, overal staan beeldengroepen en vazen op sokkels en kan men op stenen banken uitrusten en genieten van al het moois dat het park te bieden heeft.

Een gedeelte van het landgoed wordt gevormd door het Starrebos, waar de paden tezamen een ster vormen, er is een orangerie en een volière met allerlei bijzondere dieren. Een kunstwerk vormt de watergrot, voorzien van een waterval, en in het theater worden muzikuitvoeringen of blijspelen gegeven.

Langs de Vecht kunnen de dames van stand wandelend door een overdekte loofgang genieten van de buitenlucht zonder door de zon gebrand te worden. Dit was immers de kleur van de werkende klasse.

Kortom: De vogelvluchtprent van De Leth biedt een veelheid aan informatie over het Maarssen van weleer. En zeer oplettende kijkers zullen zelfs kleine verrassende grapjes ontdekken, zoals een plassende heer-van-stand en een ooievaarsnest op het dak van de kerk.

Op dit moment wordt de prent, precies honderd jaar nadat Huis Ter Meer werd afgebroken, gerestaureerd. Binnenkort kunt u hem dus weer in volle glorie in het museum bewonderen.

Neemt u dan bij die gelegenheid bovendien nog een kijkje bij de tentoonstelling over de Maarssense periode van het Lukas aardewerk, die verlengd is tot 15 december en gratis te bezichtigen voor leden van de Kring.

Tekst: Hein Huisman

Foto: Rob Witkamp

Geneesheren van de vorige eeuw (8)

Wennen aan een nieuwigheid...de schoolarts.Tja, het is inderdaad wel even wennen voor de vier Maarssense huisartsen als ze in het najaar van 1947 voorbereid worden op de komst van een officiële schoolarts die per 1 januari zal worden benoemd.

Een schoolarts.. wat komt die collega hier doen? Zullen ze nu gecontroleerd worden op hun medisch handelen? Zal de schoolse collega hen voorschrijven wat ze zoal behoren te doen?

Gaat hun zelfstandigheid beknot worden? Het Maarssens viertal weet het niet en wacht maar af.

In het na-oorlogse herrijzend Nederland wordt het fundament gelegd voor de verzorgingsstaat. Daar hoort - in navolging van het buitenland - ook de oprichting bij van een zelfstandig functionerende schoolartsendienst. Het land wordt in districten opgedeeld en Maarssen en nog een twaalfstal andere gemeenten die samen het district Noord-West Utrecht vormen, wordt het werkterrein van een nieuw te benoemen schoolarts, aldus de voorschriften van het departement waar de volksgezondheid onder ressorteert.

Nee, aan de schooljeugd wordt tot dan toe geen speciale aandacht gegeven. De staat van gezondheid van een groep leeftijdgenoten registreren en vergelijken, een wakend oog op hun wel en wee, onderkende misstanden signaleren... het is een onontgonnen terrein. De huisarts is er voor de zieken, maar preventie, het voorkomen van een ongezonde staat en dat speciaal bij de jeugd die de toekomst heeft ... nee, dat is een van de vele na-oorlogse nieuwigheden.

De burgemeester van Maarssen mr. J. van Haselel ondertekent in zijn functie van voorzitter van de Commissie voor de schoolartsendienst in N.W. Utrecht het bericht van benoeming tot schoolarts in vaste dienst met ingang van 1 januari 1948 de heer G.Z.A. Croiset van Uchelen.

Ik nodig u uit mij te willen meedelen of u deze benoeming aanvaardt, aldus de burgemeester. Vanzelfsprekend gebeurt dat. De Maarssense huisartsen maken kennis met hun vakgenoot. Inderdaad, wennen aan een nieuwigheid... de schoolarts.

Gerard Zeger Anthonie Croiset van Uchelen wordt op 1 januari 1895 in de stad Utrecht geboren. Zijn vader, een gestreng heer, is daar Inspecteur van Politie. Zoon Ton gaat naar de Rijks H.B.S. en kiest dan voor de studie medicijnen.

Bepaald geen traditie in de familie, waar de voorzaten een militaire loopbaan verkozen of vanaf de kansel het predikambt vervulden.

Het kan zijn (aldus een familiebericht) dat de frequent slechte gezondheidstoestand van zijn moeder en de dikwijls ontoereikende medische verzorgingsmogelijkheden van zijn moeder, halfbroer en stiefvader gedurende de jaren 1909-1913 hem ertoe gebracht hebben arts te worden. In Groningen wordt het artsendiploma behaald. De bul is gedagtekend juni 1920. Vijf maanden later vestigt de jonge Croiset van Uchelen zich als huisarts in Oldehove in de kop van Overijssel. In 1929 wordt de overstap gemaakt naar Naarden-vesting. Hier komt het tot een bloeiende praktijk met daardoor een ruimer besteedbaar inkomen dan het wat krap bemeten traktement in Oldehove. Er verandert meer. Na de scheiding een nieuw huwelijk met ook weer drie kinderen. Hard werken, jazeker. En mede daardoor (?) lichamelijke klachten van rug en nek, met vaak pijnlijke uitstraling naar de armen. Wordt het werk te zwaar, is er wel tijd en aandacht voor zelfzorg? Ton Croiset van Uchelen besluit met pijn in het hart zijn huisartsenwerk uit handen te geven. 'Het valt mij niet gemakkelijk afstand te doen van dit werk en de zorg voor mijn patiënten aan anderen over te dragen ...', schrijft hij in een afscheidsbrief aan zijn Naardense patiënten. Zijn

Afb.1. Dokter G.Z. Croiset van Uchelen op 55-jarige leeftijd.

benoeming tot schoolarts in Maarssen en omgeving is dan een feit.

Een nieuwe functie

Niet alleen voor de huisartsen is het fenomeen schoolarts onbekend, ook de scholen moeten wennen. Aanvankelijk is het zo dat het Openbaar Onderwijs verplicht is de schoolarts toegang te verlenen om zijn werk te kunnen doen. Het bijzonder Onderwijs kan zich aanmelden, maar is daar niet toe verplicht. Omdat de rijksbijdrage afhankelijk is van het aantal leerlingen hebben de gemeenten er belang bij dat zoveel mogelijk scholen bij het schoolartsenwerk worden betrokken. Voor Ton Croiset van Uchelen een uitdaging om zich waar te maken. Hoe zinvol is zijn werk, welke resultaten kan hij laten zien.

Kort weergegeven wordt de leerling in de derde en in de zesde klas onderzocht. Gewicht en lengte genoteerd, gezichtsscherpte en gehoor

getest, longen en hart beluisterd. Hoe is de stand van de rug, de benen en voeten. Kan bij jongetjes de voorhuid van de penis worden teruggeschoven. Hoe is de lichamelijke reinheid (luizen!). Er wordt gecontroleerd op bloedarmoede en er wordt een 'Pirquet gezet', een krasje op de onderarm met een druppeltje teststof bestemd voor onderzoek op tuberculose. Iedere leerling krijgt een eigen kaart. Zonodig wordt het onderzoek herhaald. En wanneer behandeling nodig is wordt het kind naar de huisdokter verwezen met een begeleidend schrijven. De huisarts op zijn beurt kan in een retour-envelop zijn beleid meedelen en op de betreffende kaart wordt daar melding van gemaakt.

Met 7000 leerlingen in de Vechtstreek heeft de nieuwe schoolarts zijn handen vol. Aanvankelijk doet Van Uchelen zijn werk in het plaatselijke Kruisgebouw en assisteert zo nodig een wijkverpleegkundige. Al spoedig blijkt het veel efficiënter dat op de school zelf het onderzoek wordt uitgevoerd. Ton Croiset van Uchelen, een handige man met knutseltalent, bedenkt een eenvoudig systeem om met behulp van stangen en gordijnen een klaslokaal op te splitsen in verschillende werkruimten. Een voor lengtemaat en weegschaal, een uitkleedruimte en voor het puur lichamelijk onderzoek en het afrondend gesprek met de begeleidende ouder. (voor 99,9 % is dat de moeder). Schoolhoofden werken mee. Soms tegen, zoals die ene keer wanneer de schoolarts voor zijn ophangstelsel ongevraagd een haak in de muur timmert van een gloednieuw lokaal. Foei!

Het werk is zinvol. Van Uchelen ontdekt bij zijn onderzoek dat er verscheidene kinderen onterecht als zwakbegaafd worden geduid. Het is dan of een zeer slecht gezichtsvermogen of ook wel een onvoldoende gehoor wat maakt dat de leerresultaten achterblijven. Zo is er een zoontje van een Maarssenbroekse boer die - nu met een bril! - voor het eerst schepen ziet varen als hij over de hoge brug loopt. Zo'n verhaal doet het goed en haalt de laatste aarzelende schoolbesturen over de streep.

Het leerlingenaantal groeit gestaag, van 7000 naar 11000. Wel een taakverzwaring. Reden ook om een officiële schoolverpleegkundige aan te stellen, het budget is inmiddels toereikend geworden. In 1956 wordt zuster Jojo Brouwer, tot dan wijkverpleegkundige in Tienhoven (zie periodiek HKM, febr 2003) als zodanig benoemd. Zuster Brouwer houdt nu de administratie bij,

zoekt de kaarten bij elkaar, maakt de afspraken met de school. En tijdens het schoolonderzoek is zij degene die lengte en gewicht noteert, bij de moeder naar eventuele klachten informeert en een en ander doorgeeft aan haar 'baas'.

Als 'baas' functioneren is bepaald niet de stijl van de schoolarts Van Uchelen. Hij is altijd vriendelijk en innemend. Hoffelijk, is misschien een betere benaming. Wat op een afstand, maar mogelijk is dat toch een gevolg van zijn opvoeding in een wat aristocratisch milieu. Oh nee, de dokter is de eenvoud zelve. Wat hij voor zichzelf nodig heeft zijn scheermesjes en sigaren. En hij is muziek liefhebber. Luisterend genieten van de rust die hem soms weinig wordt gegund.

Voor zuster Brouwer is hij een prettige werkgever. Het blijft altijd dokter en zuster in de aanspreekvorm, de afstand blijft. Ook is er de mededeelzaamheid omtrent medische zaken.

Zuster Jojo Brouwer vertelt nu nog enthousiast over wat zij in de jaren die ze met van Uchelen samenwerkte te horen kreeg over nieuwe ontwikkelingen en onderzoeksmethoden.

Samen in de auto naar bijvoorbeeld Waverveen. De kaartenadministratie achterin. Evenals het ophangstelsel van buizen met gordijnen en niet te vergeten de ingenieus getimmerde kist waarin bloeddrukmeter, stethoscoop en allereerste noodzakelijk onderzoek materiaal, een plaatsje vindt. Een winterse ochtend. Wuiwend riet langs de plassen. Ijsbeglaasd. Net een Chinees landschap, zegt de dokter. Ze stoppen en kijken, Samen stil. Een van de vele herinneringen die de zuster heeft bewaard. Een andere herinnering. Zuster Jojo nuttigt haar twaalfuurtje in de kantoorruimte in 'Hazenburger', aan de Binnenweg, waar de familie Croiset van Uchelen woont. Geluiden komen naar binnen. Het huilen van een inwonend kleinkind. De soms schelle stem van de doktersvrouw. In de zomer het ruisen van hoog geboomte, een boot in de Vecht. En altijd is er de witte jas van de dokter, onberispelijk schoon.

Zinvol werk en resultaat afwerpend. Vrijwel direct in 1948 wijst de schoolarts erop dat het drinkwater in de Vechtstreek jodium-arm is hetgeen de struma kan bevorderen. Op zijn voorstel wordt voortaan aan de bakkers geijodeerd zout verstrekt.

Bij de nieuwbouw van scholen blijkt Ton van Uchelen zijn advies omtrent de vorm van stoel en tafel voor de scholier van belang. De schoolarts heeft zijn plaats gevonden in de Vechtstreek en

Afb.2. Zuster Jojo Brouwer omstreeks 1956.

wordt alomtewege gewaardeerd.

Ja, ook zijn plaatselijke Maarssense collega's zien in hem een prettige vakgenoot. Af en toe eens binnenwippend voor informatie of advies. Welnee, niet het bedreigend personage dat ze zich ooit gedacht hadden.

Dokter Croiset van Uchelen en Maarssen

De kinderen van toen zijn de moeders van nu. Velen zullen zich hem herinneren. Het grijzende haar met de kaarsrechte scheiding, de duidelijke snor, de witte jas. De wat formele maar beslist vriendelijk meelevende stem. Twaalf jaar schoolarts, menig scholier heeft zich minimaal tweemaal per schoolgang door hem laten onderzoeken. Heeft moeten kijken door dat enige instrument om een letterkaart te lezen. Een brutaaltje werd gevraagd voor de eerste keer, dan konden de andere klasgenoten zien dat het alleen eng leek. Zo waren er allerlei oefjes om een en ander vlot te laten verlopen.

Geboren in 1895 betekent pensioengerechtigd zijn in 1960. Er zijn heel wat pensioenjaren. In

SCHOOLARTSDISTRICT MAARSSSEN VOOR N.W. UTRECHT

Schoolarts:

G. Z. A. Croiset van Uchelen

Binnenweg 60 - Maarssen

Telefoon: K 3408-274

MAARSSSEN,

Oldehove en in Naarden was hij gemeente-arts (o.m. voor de armlastigen), plus de twaalf jaar van officieel schoolarts plus de zeer gewaardeerde 10 % inkomensverhoging voor ambtenaren door minister Toxopeus. Dat had jaren eerder moeten gebeuren, verzuchtte zijn vrouw ooit. Een goed pensioen dus. Nodig ook want de ooit welgestelde familie was twee generaties terug door een frauduleuze notaris nogal verarmd. Ton van Uchelen, men zou het misschien niet verwachten, voelde zich in hart en nieren een socialist. Stemde altijd Partij van de Arbeid. Een van zijn uitspraken was: bezit corrumpeert. Eenvoud als kenmerk.

Afscheid in januari 1960 dus. Het Utrechts Nieuwsblad schrijft. 'Burgemeester de Ruiter belicht in een uitvoerige rede de voortreffelijke wijze waarop dokter van Uchelen sedert 1948 toen de schoolartsendienst ging draaien het geneeskundig schooltoezicht uitoefende... de perfecte jaarverslagen ... de verbetering van de algemene lichamelijke toestand van de kinderen

deels door de gunstiger sociale omstandigheden, doch de bemoeienis van de scheidende schoolarts aldus de burgemeester, is hieraan niet vreemd...' Bloemen voor mevrouw Croiset van Uchelen en de schoolarts krijgt de vioolconcerten van Bruch en Tsjaikowsky op platen. In zijn dankwoord krijgt aan het eind zuster Brouwer zoveel lof en waardering, dat ze er haast verlegen van wordt.

Nog veertien jaren genieten van een welverdiend pensioen. Een flat in Utrecht en een ruïne in Frankrijk die door de getalenteerde knutselaar die er nog steeds in de schoolarts verborgen zit, in een gerieflijk onderkomen wordt herschapen. Zulk bezit corrumpeert natuurlijk niet !!

Auke Hoekstra

Met dank aan de heer A.R.A. Croiset van Uchelen en zuster Jojo Brouwer voor gegevens en foto's.

Het 25-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1923

De feesten in Maarssen en Nieuw-Maarsseveen, Oud-Zuilen, Tienhoven en Oud-Maarsseveen

Op 19 februari 1817 werd de latere koning Willem III geboren. In 1849 volgde hij zijn vader koning Willem II op. Hij was getrouwd met prinses Sophie van Württemberg. Het was geen gelukkig huwelijk. Zij kregen drie zoons. Toch was de erfopvolging van de Oranjedynastie in gevaar. De koning leefde in onmin met zijn oudste zoon, kroonprins Willem. Deze leidde een frivool bestaan in Parijs. Hij overleed op 11 juni 1879. De tweede zoon stierf voor hij negen jaar was. De jongste zoon Alexander had psychische problemen. Zijn leven eindigde in 1884. Op 3 juni 1877 overleed koningin Sophie. Dit waren in grote lijnen de familieomstandigheden van de koning toen hij op 6 juli 1878 vertrok naar Weimar om het zilveren ambtsjubileum van zijn zwager, de groothertog van Saksen-Weimar, bij te wonen. Op de terugreis ontmoette hij prins Willem van Württemberg en diens vrouw prinses Marie van Waldeck-Pyrmont. Mogelijk heeft Marie de koning geattendeerd op haar ongetrouwde zuster Emma. Zeker is dat hij besloot zijn thuisreis uit te stellen, om een bezoek te brengen aan het hof van de vorst van Waldeck-Pyrmont. Hij verbleef er vier dagen. Prinses Emma maakte indruk op hem. Na thuiskomst op het Loo op 2 augustus 1878 deelde de koning mee dat hij Emma ten huwelijk zou vragen. Op 7 januari 1879 trouwde de 61-jarige vorst met de veertig jaar jongere prinses Emma van Waldeck-Pyrmont. 31 augustus werd prinses Wilhelmina geboren. Zij werd kroonprinses. Toen Willem III op 23 november 1890 overleed werd Emma koningin-regentes tot 31 augustus 1898. In die tijd heeft zij het aanzien van het koningshuis verbeterd. Ondanks de eerste tekenen van republikeins verzet kon Wilhelmina in vertrouwen op voldoende sympathie de scepter overnemen.¹ Op 6 september vond de inhuldigingsplechtigheid van Wilhelmina plaats in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Het 25-jarig jubileum werd in veel steden en dorpen op grootse wijze gevierd. Koningin Wilhelmina *'maakte niet de indruk dat het voor haar had gehoeven'*.² Ze had in die tijd last van vermoeidheid, hoofdpijn en andere kwaaltjes. Hoewel het enthousiasme voor een feest bij het merendeel van de bevolking groot was, werden er in de voorbereidingstijd ook protesten gehoord. Toch was het 'zwarte weer' voor de monarchie voorbij na de mislukte revolutiepoging van Troelstra in 1918. Wel werd in 1922 in de Tweede Kamer nog een principieel debat gevoerd over de monarchale of republikeinse staatsvorm.³ Verderop in dit artikel blijkt dat de tegenstelling ook op lokaal niveau tot uiting kwam. De viering van het regeringsjubileum zou er niet door in gevaar komen. Het republikeinse geluid lijkt eerder tot gevolg te hebben gehad dat er extra aandacht aan het jubileum werd besteed. In het van oudsher oran-

De viering in Maarssen en Nieuw-Maarsseveen

Zoekend naar gegevens over het feest in raadsverslagen ontdekte ik in het jaar voorafgaande aan het jubileum een merkwaardig incident in de raad van Maarssen met betrekking tot

de koninginledagviering. De afwikkeling hiervan doet denken aan een 'doofpotoplossing'. Uit het raadsverslag van juli 1922:

'De heer Bouwman vraagt van Burgemeester en Wethouders te mogen vernemen, waarom

aan de Koninginnedag Commissie geweigerd is met een lijst te lopen, hetwelk destijds zelfs aan een particulier werd toegestaan, terwijl hetzelfde aan de Koninginnedag Commissie wordt geweigerd, zelfs voor een foto voor alle kinderen. De voorzitter zegt in een volgende vergadering deze vraag te zullen beantwoorden.' In het raadsverslag van 17 augustus 1922 staat: 'Nu de heer Bouwman geen lid van den Raad meer is, meent de voorzitter (burgemeester Eggink), dat de beantwoording van deze vraag achterwege kan blijven. Evenwel, de Voorzitter is bereid, zoo de leden van den Raad hierop prijs stellen, de gevraagde inlichtingen te verstrekken. Daar geen der Raadsleden op beantwoording blijkt prijs te stellen, wordt de zaak als afgedaan beschouwd.'

In de septembervergadering van 1922 werd een ander probleem met betrekking tot de koninginnedagviering aan de orde gesteld. 'De heer Plomp brengt in herinnering de door zich noemende Koninginnedag Commissie gehouden feestelijkheden welke feitelijk eene kermis zijn geweest. Spreker herinnert eraan dat de Raad destijds tot afschaffing van de kermis heeft besloten, doch nu eigenlijk de kermis weer is hersteld'. Burgemeester Eggink antwoordde dat hij meende, toen hij de vergunning verleende, dat er gewoon een Koninginnedagfeest gevierd zou worden. Hij overwoog bij een volgende gelegenheid de vergunning te weigeren. Het lijkt erop dat bij de gemeente niet veel vertrouwen bestond in de Koninginnedag Commissie.

Door deze voorvallen werd mijn nieuwsgierigheid naar het vervolg extra geprikkeld. Hoe stond het met de bereidheid van de gemeente een jaar later mee te werken aan de viering van het jubileum? Ik kreeg spoedig duidelijkheid. In de raadsvergadering van juli 1923 werd een flinke subsidie beschikbaar gesteld. Bij de afhandeling van dit agendapunt deed zich een incidentje voor. 'Overeenkomstig voorstel van Burgemeester en Wethouders van 29 juni 1923 wordt aan het Comité voor de plaatselijke herdenking van het Regeeringsjubileum van H.M. de Koningin een subsidie verleend van f 200,-'.⁴ De heer De Vries zegt dat de Raad destijds deze post op de begroting heeft gebracht en dus thans geen stemming over het voorstel van Burgemeester en Wethouders zal vragen. Spr. wil echter geacht worden tegen het voorstel te

Afb. 1. Het portret van prinses Wilhelmina in 1888 is versierd met een bloeiende tak als symbool voor de nieuwe loot aan de oranjeboom. Gravure A. Tilly.

zijn. De voorzitter zegt over dit verzet van de heer De Vries verwonderd te zijn, omdat hij in de oprichtingsvergadering van het Comité in de Harmonie tot zijn genoegen ook de heer De Vries tegenwoordig heeft gezien'. De heer De Vries zat in de raad namens de S.D.A.P.⁵

De subsidie werd dus toegezegd aan een speciaal voor dit feest opgericht Jubileum Comité, en niet, zoals iedereen zou verwachten aan de bestaande Koninginnedag Commissie.

Indien ik de verslagen goed interpreteer was er iets stroefs in de verhouding van de gemeente en de Koninginnedag Commissie. Was de commissie, naar de mening van de notabelen, niet sterk genoeg bezet voor de organisatie van een groot feest? Het lijkt erop en mogelijk is er door een aantal vooraanstaande burgers een oplossing besproken, waarbij burgemeester Eggink de leiding van de voorbereidingsgroep op zich zou nemen. Men had blijkbaar grote plannen. Er werd zelfs gebruik gemaakt van eigen briefpapier. Het comité bestond uit een aantal

Afb.2. De jubilerende vorstin met haar familie op het balkon van het Paleis op de Dam, 31 augustus 1923. V.l.n.r. Koningin-moeder Emma, koningin Wilhelmina, prinses Juliana en prins Hendrik. Foto: particulier bezit.

'zwaargewichten'. Behalve de vier leden van het dagelijks bestuur (zie afb.4.) hadden er in zitting: 'de Heeren Dr. Hartog, J.G. Suring en C.E. Wolff voor Maarssen en de Heeren K. Broertjes, F.A.M. Smithuysen, Dr. Venker en O. Verhagen voor Maarsseveen.' Het comité was onderverdeeld in tien sub-comité's. Van alle was mr Westermann de secretaris. De overige leden waren voorzitter van één van de volgende sub-comité's: 'I Kerkelijke Herdenking, II Gevel- en Straatversiering, III Landbouwtentoonstelling, Veekeuring, Harddraverij, IV Sport-Feest-Optocht, V Zang- en Muziekuitvoeringen, VI Kinder-Vermaken en Tractatie, VII Lichtstoet, Gondelvaart, VIII Etalage-wedstrijd, IX Feestmaal aan armen, X Finantiën.'⁶ Het lijkt erop dat de 31ste augustus een bijzondere dag is geweest, met veel versierde huizen en straten. Blijkbaar was in sommige gevallen vergunning nodig om de straat te mogen versieren, want in de raadsvergadering van 17 augustus 1923 werd aan de buurtvereniging 'De Kaatsbaan' toestemming verleend tot het aanbrengen van versiering.⁷ De

benodigde toestemming kan te maken hebben met het feit dat het om een doorgaande verbinding ging en traditiegetrouw zal er wel een erepoort geplaatst zijn. Wanneer is dat voor het laatst gebeurd in de Kaatsbaan?

Over het verloop van de feestelijkheden heb ik nauwelijks iets gevonden. Een mededeling van burgemeester Eggink in de eerste raadsvergadering van 1924 is het bewijs dat het feest heeft plaats gevonden. 'Mijne Heeren, over het jaar 1923 sprekende, komt mij ook in herinnering de feestviering ter gelegenheid van het 25-jarig Regeeringsjubileum van H.M. de Koningin. U allen zult zich met mij herinneren hoe bijzonder welgeslaagd die feestviering is geweest, zonder wanklank, zonder de geringste verstoring van de Openbare orde. Wij allen behouden de aangenamste herinnering aan de artistieke straat- en grachtversiering, ten aanzien waarvan de verschillende buurtverenigingen zich zozeer hebben verdienstelijk gemaakt.'

Oud-Zuilen⁸

De gemeente Zuilen had in 1923 ± 4500 inwoners, waarvan ca. 900 in het oude dorp woonden. Ten gevolge van de toenemende industrialisatie (o.a. Demka en Werkspoor) in het begin van de 20ste eeuw vestigden zich veel arbeiders in het gedeelte dat ook wel Nieuw Zuilen wordt genoemd. In de gemeenteraad waren zij duidelijk vertegenwoordigd maar ze hadden (in 1923) geen meerderheid. In 1954 werd Nieuw-Zuilen bij de gemeente Utrecht gevoegd. Oud-Zuilen kwam bij Maarssen.

Zuilen had in 1923 waarschijnlijk een oranjevereniging met de naam Oranjevendel. In ieder geval was er een plan voor het organiseren van een kinderfeest. Burgemeester en wethouders stelden in het najaar van 1922 voor in de begroting van 1923 een subsidiebedrag op te nemen voor o.a. schoolfeestjes. Bij de begrotingsbehandeling *'stelt de Heer Heyt voor het woord schoolfeestjes te schrappen en alleen te zeggen schoolreisjes, zulks met het oog op de toelichting op dien post'*. De schoolfeestjes hadden te maken met de viering van het 25-jarig jubileum van de koningin. *'Spreker gelooft wel dat er mensen zullen zijn, die met het regeeringsjubileum der Koningin feest willen houden, maar dan moeten zij dat zelf maar betalen, zoals wij dat doen en mag zulks niet gebeuren van geld, dat opgebracht wordt door mensen die er in principe tegen zijn. De Voorzitter antwoordt dat het hier niet gaat om het feestvieren door een bepaalde groep, maar door een meerderheid. Wij hebben in ons land nog steeds een monarchie, welke door de grondwet wordt geeischt en gewaarborgd.'* De voorzitter was loco-burgemeester de heer Plomp. In de notulen was nog anderhalve bladzijde nodig om de woordenwisseling weer te geven. De tegenstelling was zo scherp dat de eventuele beschikbaarstelling van een betrekkelijk klein bedrag leidde tot een discussie over de monarchie. Het voorstel van de heer Heyt werd verworpen. Het kinderfeest kon worden georganiseerd. Maar voordat de feestelijkheden plaatsvonden werd in de raad van augustus 1923 eerst nog een robbertje gevochten over het instuderen onder schooltijd van jubileumlieden. De 'bezorgdheid' daarvoor was een mogelijkheid om de viering nog een keer kritisch aan de orde te stellen. De heer Boogaart had schriftelijk vragen gesteld over het zijns inziens te grote gedeelte van de lesuren op

Afb.3. Dit gave Delftsblauwe bord met een middellijn van 34,5 cm is het mooiste exemplaar van alle herdenkingsattributen van dit jubileum, dat ik heb gezien. Particulier bezit.

de scholen dat besteed werd aan het instuderen van de jubileumlieden. 'Zijn Burgemeester en Wethouders, zoonodig, bereid maatregelen te nemen om hieraan een einde te maken door de eventuele instudering te houden buiten de gewone schooltijden?' Een vrij pittige discussie volgde. Deze eindigde met het weinig zeggende besluit 'dat Burgemeester en Wethouders de Commissie van Toezicht op het L.O. zullen vragen of én in welke mate van het leerplan wordt afgeweken.' Iedereen tevreden. Het feest kon doorgaan. Maar over de feestdag is vooralsnog niet meer bekend dan dat er zeer waarschijnlijk het hiervoor genoemde kinderfeest is gevierd. Tot nu zijn geen beschrijvingen of foto's boven water gekomen.

Het voorgaande geeft vooral de sfeer weer van het grotere Nieuw-Zuilen. De kans dat er in Oud-Zuilen ook voor volwassenen een feest is georganiseerd lijkt groter. Dit gedeelte van de gemeente Zuilen was veel langer bewoond, had een eigen sfeer. Oud-Zuilen had een eigen school (voorheen was dat, al enkele eeuwen, de Zuilense school). Men onderging directer de invloed van het slot. De kerk was er hechter geor-

KONINGINNE-JUBILEUM'S COMITÉ.

DAGELIJSCH BESTUUR:

M. H. EGGINK, Voorzitter.

Burgemeester van Maarssen en Maarsseveen.

J. PLOMP, Onder-Voorzitter.

Mr. W. B. WESTERMANN, Secr.

Parkweg 43.

C. VAN DOORN, Penningmeester.

Langegracht 36.

Afb.4. De opdruk van het briefpapier van het jubileum-comité. Het enige teruggevonden exemplaar van dit briefpapier bevindt zich in het archief van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap N.P.B. te Maarssen.

ganiseerd. Maar ook hier geldt dat bewijzen van een jubileumfeest tot nu toe niet gevonden zijn. De zogenoemde Wilhelminaboom in Zuilen vormt nu nog een raadsel (afb.5). Was het een geboorteboom (1880), een kroningsboom (1898), werd hij geplant in 1923 ter ere van het 25-jarig regeringsjubileum of is het geen Wilhelminaboom? Wie kan uitsluitsel geven?

Oud-Maarsseveen en Tienhoven

Op 11 april 1923 werd in het gemeentehuis van Tienhoven door verschillende heren uit de dorpen Oud-Maarsseveen, Tienhoven en Breukeleveen besloten tot 'feesthouden'. De feestcommissie bestond uit 'de Heeren A.A. van Hoorn, Voorz., J. Gaarkeuken, Secretaris, H. Schoenmaker Ezn, Penningm., H.D. Duiveman, A. Verhoeff, G. Van Vliet en T. Kroon (Breukeleveen); M. Groot, D. van der Wilt Jr., A. Mante, T. van Walderveen, Abr. van Vliet (Tienhoven); J.C. Kroot, A. van Vliet, W.G. van Oost- rum en H. Walderveen (Maarsseveen)'. Er werd een 'twee-daagsch feest' georganiseerd, op 12 en 13 september.

De eerste dag was overdag het kinderfeest. Het feestterrein was bij 'de Breukelensche vaart

'(Bethunepolder). Op weg daarheen zongen de met 'oranjesjerpen, - ceintuurs of strikken' getooide kinderen jubileum- en andere vaderlandse liederen. Voor de verschillende leeftijdsgroepen waren er kinderspelen georganiseerd, zoals hardlopen met hindernissen, tonnetjes-rijden met kruiwagens, korstjes happen, aardappelwedloop en turfrapen. Er werd getrakteerd op bonbons, melk en chocolade. Het Tienhovens Fanfarecorps speelde verschillende stukjes muziek, Ouders en belangstellenden volgden de spelen. 'Alles had een regelmatig verloop; de politie t.w. rijksveldwachter A.J. van Raad en de Gem.-veldwachter P.P. Mante (voor 't eerst in uniform gekleed, het hoofddeksel voorzien van het wapen der Gemeente Tienhoven door een welwillende hand vervaardigd) zorgden voor de goede orde'.

's Middags was er een olifanten- en kamelen- voorstelling. 'Doordat 'de artiesten' twee uur te laat verschenen werd het drie uur toen de eerste voorstelling begon. Er werd gespeeld op een vierkant grasveld afgezet door een drie meter hoog tentdoek. De toegangsprijs was tien cent voor kinderen, vijftientig cent voor anderen. De kunstjes van de dieren werden met veel enthousiasme gevolgd. 'Helaas..... een droef incident kwam voor. De kameel zette onverwacht een zijner pooten op de uitgestrekte beentjes van de op het grasveld neergehurkte 6-jarige Nini Wouters.....'. Met een gebroken been werd zij voor twee weken opgenomen in het Diaconessenhuis te Utrecht. Om zes uur was de laatste olifantenvoorstelling afgelopen. Allen gingen toen zeer voldaan huiswaarts.

Om 7.30 uur 's avonds werd een gemeenschap- pelijke godsdienstoefening gehouden. De feestredenaar was ds L.J. van Leeuwen uit Hil- versum, 'terwijl de zangvereniging van Tienhoven 'Halleluja'en die van Maarsseveen 'Kunst en Vriendschap' enkele liederen voor afwisseling ten gehore gaven'. Tenslotte werd door allen staande het Wilhelmus gezongen. 'Buiten op de leuning der kerkbrug was een toepasselijk schild aangebracht, waarop in sierlijke letters en cijfers stond vermeld:

1898	God	1923
Neerland	en	Oranje

De eerste feestdag was voorbij, het werd nu stil buiten.'

De tweede dag was de algemene feestdag. Het was prachtig weer. De dorpen zagen er heel

Afb.5. De 'Wilhelmina' boom staat op het open terrein tegenover de kerk van Oud-Zuilen. Foto: Paul Wilcke.

feestelijk uit door de prachtige versieringen. De etalages van bakker Herman van Ee te Maarsseveen en van bakker N.J. Hoegee trokken veel belangstelling. Om half elf werd op de Middenweg het startsein gegeven voor de 'historische-allegorische optocht' bestaande uit tweeëntwintig wagens. Voorop reden twee herauten te paard (C. Heikop en S. Manten),, *'De dorpsgenooten stonden voor hun huizen, op hun bruggen glimlachend te genieten van dit bijzondere schouwspel. We zagen den grijzen 74-jarigen Dirk van der Wilt te Tienhoven, den nestor van den Gemeenteraad (reeds 42 jaren raadslid) op zijn brug zwaaiend met zwart-zijden pet en enthousiasme de benen krommend'*. Dokter van 't Einde reed met zijn auto als Roode Kruiswagen achter de stoet aan. Om half vier werd de optocht door de dorpen voor het gemeentehuis van Tienhoven ontbonden. De reclame-wagen van E. de Graaf uit Breukeleveen won de eerste prijs. Zie onderschrift afb.7.

Onder grote belangstelling werd om half vijf aangevangen met de volksspelen. Ringsteken

voor fietsers op de Looydijk, op het feestterrein boegspriet-lopen voor jongens van 12 tot 16, voor meisjes geblinddoekt knippen en stoelendans, met respectievelijk de volgende eerste prijswinnaars: Pietje Kroon, Abraham van Hoegee, Letta Verkroost en Anna Bakker.

's Avonds werd de feestverlichting ontstoken. Honderden lampionnen, kaarsen, vetpotten en ook elektrische verlichting zorgden voor *'een rijk afwisselend en bezienswaardig "lichtgeheel"..... een fantastische aanblik'*. Na een fakkeloptocht was er als afsluiting vuurwerk. Het werd bekeken op *'den Kanaaldijk bij M. van Ee; vanaf den overdijk van de groote waterplas aldaar'* werd het ontstoken. Het was het einde van twee prachtige feestdagen in de drie dorpen.

In deze dorpen deed zich geen oppositie voor tegen het jubileumfeest zoals in Maarssen en Zuilen. Dat wil niet zeggen dat er in Oud-Maarsseveen en Tienhoven steeds eensgezindheid was. De tegenstelling hervormd en gereformeerd was dikwijls groot. Maar ten aanzien van de Oranje-feesten werden de rijen gesloten. De

Afb.6. Erepoort in Tienhoven voor de viering van het jubileum. De foto is gemaakt voor een boerderij; op de voorgrond zien we de drie gezinnen die daar woonden. In 1925 is de boerderij afgebrand. Het huidige adres is Looydijk 17. V.l.n.r. Gijs Schouten met dochtertje Alie op de arm, Gert Degen met dochter Teuntje, Mijntje Schouten, mevrouw N. Degen-De Jong, Kees en Gijs Schouten, Kopie Voorneveld en zijn vrouw, dan Eeffe Schouten, Jannetje Schouten-Van de Tol en haar zoon Arie.. Foto uit de collectie van Theo Schouten.

Afb.7. De drie dorpen Oud-Maarsseveen, Tienhoven en Breukeleveen vierden (en vieren) gezamenlijk de oranjeveesten. Ereboog op de Herenweg in Breukeleveen in september 1923. V.l.n.r. Willem Verwoerd uit Oud-Maarsseveen. Hij heeft al een elektrische fietsverlichting. Evert de Graaf eigenaar van een kruidenierszaak. Lies de Graaf, zij trouwde met G. van Schoonhoven. Zij zijn bij oudere Maarssenaren bekend door hun fotowinkel en kantoorboekhandel in de Kaatsbaan. Mevrouw Den Ouden van de toenmalige scheepswerf Charlois, mevrouw De Graaf-Geurtsen en haar kinderen Ap, Lies en Eep. Foto uit de collectie van Theo Schouten.

schrijver van het boekje over het jubileumfeest kon dan ook eindigen met: *'In goede harmonie was dit Jubileum-feest verlopen en met vol-*

doening kan hierop worden teruggezien.'

Arie de Zwart

Noten:

1. In het voorjaar van 1898 werd in de Maarssense gemeenteraad overlegd over de aanschaf van een portret van de jonge vorstin. Er was f 60,- voor beschikbaar. Burgemeester Strick van Linschoten had het ontwerp van Therèse Schwarze gezien. Besloten werd de koop nog even uit te stellen, *'omdat zij dan nog de gelegenheid hebben eens rond te zien of er ook een portret is, dat misschien nog aangenamer voor 't oog is'*. Koningin Emma kocht het origineel voor f 3000,-.

2. Wilhelmina, krijgshaftig in een vormeloze jas, blz. 49, Cees Fasseur, 2e druk, maart 2001.
3. Wilhelmina, Sterker door strijd, blz. 158, Cees Fasseur, 2002.
4. De traditie leert dat het kleinere Nieuw-Maarsseveen dan f 100,- subsidie beschikbaar stelde. Ik heb dat echter in de stukken niet gevonden.
5. Sociaal Democratische Arbeiders Partij. De geraadpleegde raadsverslagen bevinden zich in het gemeentearchief van Maarssen.
6. De namen en de sub-comite's weergegeven in de schrijfwijze van mr. Westermann.
7. Dat moet gebeurt zijn in samenwerking met de gemeenteraad van Nieuw-Maarsseveen. Een gedeelte van de grens tussen beide dorpen liep midden over de Kaatsbaan tot 1 januari 1949.
8. De gegevens voor dit gedeelte werden verzameld door de heer Paul Wilke.
9. Bron: 'Herinneringen van de jubileumfeesten gehouden te Tienhoven, Oud-Maarsseveen en Breukeleveen op woensdag 12 en donderdag 13 september 1923'. L. Schuman

LOSSE VERKOOP PERIODIEKEN

Er is een inventarisatie gemaakt van het restant van periodieken dat nog bij ons op zolder lag. Het is mogelijk, zolang de voorraad strekt, nog periodieken aan te schaffen als u uw series wilt completeren of uitbreiden.

De prijzen voor losse nummers in de verschillende jaargangen zijn:

Jaargang 30, 2003,	€ 3,00	Jaargang 20 t/m 25,	€ 1,00
Jaargang 26 t/m 29,	€ 2,00	Jaargang 1 t/m 19,	€ 0,50

Sets van 4 stuks, een hele jaargang:

20 t/m 25	€ 2,50	en	1 t/m 19	€ 1,50
-----------	--------	----	----------	--------

Uit de oude schoenendoos (Nr. 15)

Station Maarssen ca. 1930

Op de plaats waar deze foto zo'n zeventig jaar geleden werd genomen, is thans een nieuw station Maarssen in aanbouw. Aanleiding hiervoor is de verdubbeling van het aantal sporen op het baanvak Amsterdam-Utrecht, die o.a. noodzakelijk zou zijn voor de komst van de hoge snelheidstrein naar Duitsland. Vernieuwing, verbetering en vergroting van de infrastructuur zijn misschien onvermijdelijk, maar menigeen, die de vorderingen van de bouw (voorjaar/zomer 2003) van het nieuwe station aanschouwt, zal zich toch afvragen of het nieuwe bouwwerk voor Maarssen niet wat erg groot is uitgevallen. Velen zullen toch nog wel eens met enige heimwee terugdenken aan het station Maarssen van de foto. Wie de gefotografeerde heer en de twee dames zijn, is niet bekend. De dames, mogelijk moeder en dochter, zijn zeer modieus (stijl jaren dertig) gekleed en hebben alle twee een regenjas over hun arm. Mogelijk de overjassen van de, zo te zien, wat oudere heer en de ons onbekende fotograaf. Opmerkelijk zijn de mof -zie je nooit meer- die de jongste dame om haar rechter arm draagt en de prachtige vormgeving van het windscherm op het nog niet geplaveide perron. Liggen de tegels daarvoor tussen het scherm en het stationsgebouw misschien al klaar? Het zijn van die vragen die opdoemen wanneer je zo'n oude foto bekijkt. Van de reclames op het scherm kunnen we helaas alleen de eerste drie goed lezen. Het betreft de bedrijven: A.V.M. (Arnhemsche Verzekering Mij, Tegen Brandschade), TEOLIN (Verf?) en BOVRIL. Merken waar je tegenwoordig nooit meer iets over hoort. Zoals altijd zou ik ook over deze foto graag meer willen weten. Bijvoorbeeld wie de geportretteerde dames en heer zijn en wanneer, waarom en door wie de foto werd gemaakt. Naar aanleiding van de vorige foto's (Doos No:14) kreeg ik ondermeer van Mieke van Ede-Elbertse waardevolle informatie. Zij herkende in de bruid haar achternicht Leny Elbertse, voormalig kleuterleidster aan de RK kleuterschool, die op 23 april 1959 in de RK-kerk aan de Breedstraat trouwde met Nol Timmermans uit Utrecht. Direct na hun huwelijk emigreerde het bruidspaar naar Zuid-Afrika, waar het nog steeds woonachtig is.

Uw opmerkingen of vragen n.a.v. deze rubriek gaarne schriftelijk of telefonisch doorgeven aan:

J.H. Sagel, V. Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, Tel: 561457, e-mail: jhsagel @ zonnet.nl

Over historie gesproken

Het Olde Regthuys

sinds 1657

Eten, drinken

Leuk etenje?, leuk eetenje!

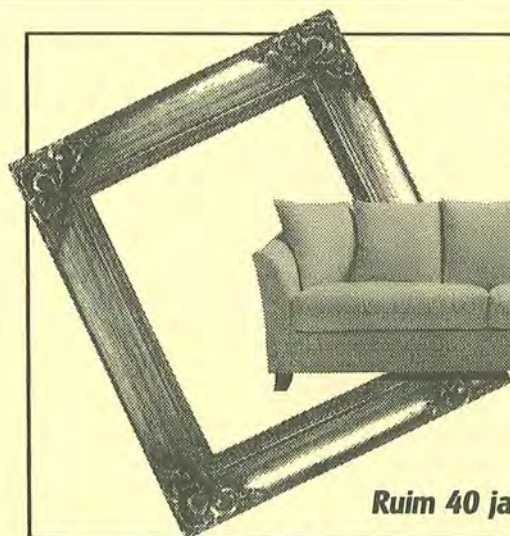
www.hetolderegthuys.nl

Het Olde Regthuys, Leen van Nifterlake 101
3612 BP Tienhoven, Telefoon 0346 - 23 13 82

TOPKLASSE

SIERO SCHILDERS
Nassastraat 71 Maarssen Tel. 562310

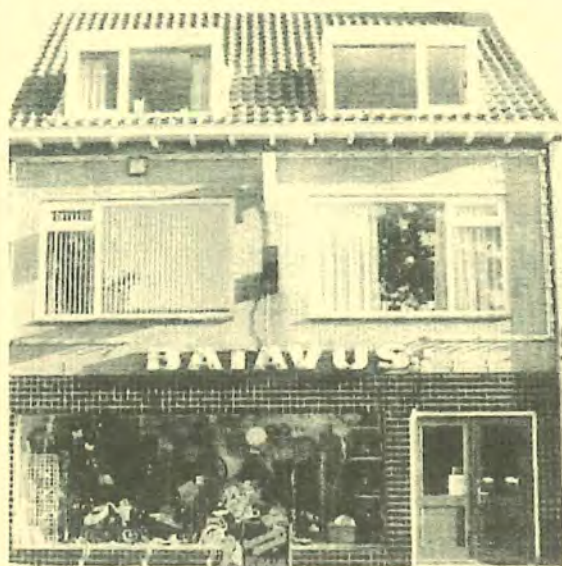
WoonArt

Ruim 40 jaar in Maarssen!

WoonArt VAN WAAY - alles tussen vloer en plafond

Nassastraat 18 • Maarssen • Tel. 0346 - 561897 • Fax 0346 - 570097

TWEEWIELER-SPECIALIST

DE HAAN

VERKOOP EN REPARATIE TWEEWIELERS

ONDERDELEN EN ACCESSOIRES.

EIGEN REPARATIE-AFDELING

OPEN MA/T/M VRIJ. 8.00-12.30 / 13.30 - 18.00

VRIJDAG AVOND 19.00/21.00

ZATERDAG 8.00-16.30

WOENSDAG GESLOTEN.

**NASSAUSTRAT 105
3601 BD MAARSSSEN
0346-561615**

**BOUWBEDRIJF
DE JAGER**

**Bouwbedrijf De Jager
Tuinbouwweg 33
3602 AT Maarssen
Tel. 0346 - 552454
Auto 0653 - 442034
Fax 0346 - 551920**

- **Voor verbouwingen**
- **Aanbouwen**
- **Badkamers**
- **Keukens**
- **Div. onderhoudswerken**